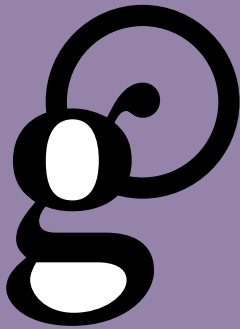

Demografski in gospodarski razvoj Vietnama ter Laosa

Stara industrijska območja in možnosti za njihovo revitalizacijo

Aktualni prostorski procesi in problemi v porečju Kokre

GEOGRAFSKI OBZORNIK

strokovna revija za popularizacijo geografije

Izdajatelj: **Zveza geografov Slovenije, p.p. 306, 1001 Ljubljana**

Za izdajatelja: **dr. Stanko Pelc**

ISSN: **0016-7274**

Odgovorni urednik: **dr. Blaž Repe**

Uredniški odbor: **Dejan Cigale, Primož Gašperič, Mojca Ilc, Drago Kladnik, Miha Koderman, Irena Mrak, Miha Pavšek, Anton Polšak, Irma Potočnik Slavič, Uroš Stepišnik, Ana Vovk Korže in Igor Žiberna**

Upravnik revije: **Primož Gašperič**

Terminološki in jezikovni pregled strokovnih člankov: **dr. Drago Kladnik**

Elektronski naslov uredništva: **geografski.obzornik@gmail.com**

Medmrežje: **<http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/geografskiobzornik.aspx>**

Tisk: **Collegium Graphicum d.o.o.**

Naklada: **900 izvodov**

Cena: **2,7 €**

Transakcijski račun: **02010-0014166331, Nova Ljubljanska banka, d.d., Ljubljana, Trg republike 2, 1000 Ljubljana**

Izid publikacije je finančno podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz sredstev državnega proračuna iz naslova razpisa za sofinanciranje domačih poljudnoznanstvenih periodičnih publikacij.

Izhaja 4-krat letno kot enojna ali dvojna številka.

Geografski obzornik objavlja izvirne prispevke, ki še niso bili objavljeni nikjer drugod.

Uredništvo si pridružuje pravico do (ne)objave, krajsanja, delnega objavljanja prispevkov v skladu z uredniško politiko in prostorskimi možnostmi.

Prispevke pošljite natisnjene in po elektronskem mediju na naslov in elektronsko pošto uredništva. Poslanih prispevkov ne vračamo. Revija je vključena v SCOPUS.

GEOGRAPHIC HORIZON

professional magazine for popularization of geography

Publisher: **Association of Slovenian Geographers, p.p. 306, 1001 Ljubljana, Slovenia**

For the publisher: **Stanko Pelc**

ISSN: **0016-7274**

Responsible editor: **Blaž Repe**

Editorial board: **Dejan Cigale, Primož Gašperič, Mojca Ilc, Drago Kladnik, Miha Koderman, Irena Mrak, Miha Pavšek, Anton Polšak, Irma Potočnik Slavič, Uroš Stepišnik, Ana Vovk Korže and Igor Žiberna**

Administrator: **Primož Gašperič**

Terminology and language review of professional articles: **Drago Kladnik**

E-mail: **geografski.obzornik@gmail.com**

www: **<http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/geografskiobzornik.aspx>**

Print: **Collegium Graphicum**

Price: **2,7 €**

Number of copies printed: **900 copies**

Bank account: **02010-0014166331, Nova Ljubljanska banka, d.d., Ljubljana, Trg republike 2, 1000 Ljubljana, Slovenia**

The magazine is indexed in SCOPUS.

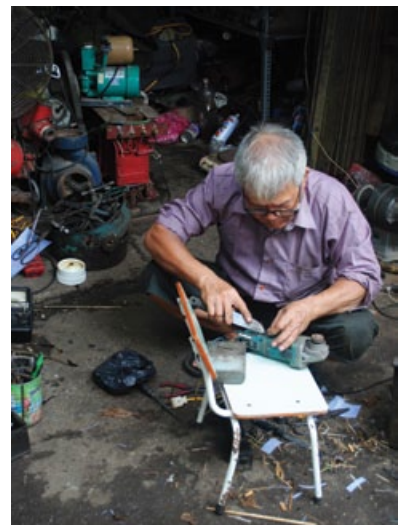
This publication was co-financed by the Slovenian Research agency.

Fotografija na naslovnici:

VIETNAMEC PRI VSAKDANJEM DELU

Avtorica fotografije:

KRISTINA ŠIJANEC

4

Kristina Šijanec

Demografski in gospodarski razvoj Vietnama ter Laosa

19

Mojca Kokot Krjanc

Stara industrijska območja in možnosti za njihovo revitalizacijo

26

Andrej Draksler

Aktualni prostorski procesi in problemi v porečju Kokre

35 Irska • 36 Praktični trening za študente geografije • 38 Dejavnosti LGD - jesen 2015

Horuk v nove čase,

kdor zaupa vase, ta čez barikade vselej se prebije.

Takole je prepeval skoraj ponarodeli Ježek.

Kaj pa, če bi namesto v nove čase šli v nove kraje? Recimo v daljne nepoznane kraje? Na druge celine? Kaj če bi odkrivali koticke naše države, ki jih bližini navkljub še vse premalo poznamo? In kaj, če bi si namesto tega zbrali prijazen košček pod Soncem, ki smo ga prenovljenega in urejenega spet vrnili naravi?

Nam geografkam in geografom je vse to dano. Na prvem mestu smo tisti, ki se resnično sami odpravimo na bolj ali manj dolgo pot po svetu ali naši domovini. Vendar nam vse to ni vedno dano. Službene, študijske in družinske obveznosti ter posledično pomanjkanje časa nam prepogosto krati te užitke. In takoj druga ponujena možnost je, da vse to podoživimo skozi oči, besede in slike prijazne kolegice ali kolega, ki je to opravil in še bolj prijazno to predstavil/a, nam v veselje, kratek čas in podoživetje enkratnih dogodkov, ljudi, narave, pokrajine... Vse to ponuja nova številka Geografskega obzornika. Spoznali boste lahko prebivalstvene in gospodarske posebnosti Vietnama in Laosa; veliko novega bomo izvedeli o prostorskih prednostih in omejitvah, ki jih nudi porečje reke Kokre; in nenazadnje kako revitalizirati ter narediti degradirana industrijska območja prijazna ljudem in naravi.

Uvodoma nas Ježek vabi v nove čase in po daljšem času 62. številka prinaša še več novosti. Ker pride čas, ko moramo obrniti stran in začeti z nova. Pa ne, da je bilo s starimi kaj narobe. Prav nasprotno! Srčno upam, da jih bomo vsaj dosegli. Pred vami je namreč nova ekipa, ki vam bo skušala v naslednjih nekaj letih popestriti dneve z novimi in svežimi geografskimi utrinki, ki so nam vsem tako pri srcu. Zato bi izkoristil tale prostor in se rad lepo ter nadvse iskreno zahvalil dosedanjemu uredniku, dr. Simonu Kušarju, ki je varno krmaril tole geografsko barko do vsakega novega, neodkrita obzorja. Simon, hvala!

Zatorej cenjene geografke, spoštovani geografi ter vse ljubiteljice in ljubitelji geografije, lepo pozdravljeni v novih časih. Veselim se, da jih bomo preživljali skupaj. Računam tudi na vašo pomoč. Vesel bom vsakega predloga ali kritike, saj bo le tako Naš, Geografski obzornik, še boljši. Najbolj pa me boste razveselili s kakšnim zanimivim prispevkom.

Kako je že rekel Ježek?

*In na pot pred nami zvezda sveti,
pojmo: to življenje vredno je živeti!
Horuk v nove čase, horuk v nove dni,
zavihajmo rokave, pljunimo v dlani!*

On je že vedel.

Blaž

Demografski in gospodarski razvoj Vietnama ter Laosa

Demographic and economic development of Vietnam and Laos

IZVLEČEK

Vietnam in Laos sta sosednji državi v vzhodnem delu Indokitajskega polotoka. Vietnam velja za eno najhitreje razvijajočih se držav v jugovzhodni Aziji, kjer je gospodarstvo v razcvetu. Gospodarsko rast beleži tudi Laos, ki pa se sooča s problemi zaradi slabo razvitih prometne infrastrukture, zdravstva in šolstva. Obe državi imata zelo ugodno starostno strukturo in pestro etnična sestava. Večina demografskih kazalnikov Vietnama je v primerjavi z Laosom ugodnejših. Za obe državi so značilne nekatere posebnosti – tako je Vietnam na primer ena od najbolj ateističnih držav na svetu, Laos pa ima eno najnižjih gostot prebivalstva.

Ključne besede: Vietnam, Laos, Indokitajski polotok, Azija, demografija, gospodarstvo.

ABSTRACT

Vietnam and Laos are neighbouring countries, which are located in the eastern part of the Indochina. Today Vietnam is considered as one of the fastest developing countries in Southeast Asia, where the economy in general is booming. Economic growth is also present in Laos, which is on the contrary facing major problems due to the underdevelopment of transport infrastructure, health care and education system. Both countries have extremely favourable age structure and diverse ethnic composition of the population. Comparing demographic indicators, Vietnam has more favourable structure than Laos. Both countries record demographic peculiarities - e.g. Vietnam is one of the most atheistic countries in the world, and Laos has one of the lowest population densities.

Key words: Vietnam, Laos, Indochina, Asia, demography, economy.

Državi Vietnam in Laos ležita v vzhodnem delu indokitajskega polotoka in imata na eni strani veliko skupnih geografskih značilnosti, predvsem glede naravnih razmer in politične ureditve države, po drugi strani pa se bistveno razlikujeta, zlasti na področju gospodarstva, družbenih in znotraj njih demografskih dejavnikov. Vietnam tako predstavlja eno najrazvitejših držav indokitajskega polotoka, ob čemer je v Laosu, kjer se 75 % prebivalstva še vedno preživlja s samooskrbnim kmetijstvom, samostojen gospodarski razvoj še v povojih in temelji predvsem na tujih investicijah. Za obe državi je značilen enostrankarski (komunistični) sistem, ki žal ne zagotavlja enakomernega razvoja vsem prebivalcem.

Vietnam, »Dežela zmajev«

Vietnam, ki se razprostira ob celotni vzhodni obali Indokitajskega polotoka, je edinstvena država tako po svojih naravnogeografskih kot družbenogeografskih značilnostih. Po legendi naj bi bili njegovi prebivalci potomci zmajev, zato je zmaj upodobljen na številnih objektih (Ray s sodelavci 2012). S površino 331.210 km² je Vietnam večji od Italije, dolžina njegove obale (brez otokov) je 3444 km. Gre za gosto poseljeno državo s povprečno 281 prebivalci na kvadratni kilometer (CIA World Factbook 2014). Njegova vzhodna obala meji na Južnokitajsko morje, skrajni južni obalni predeli pa so že del Tajskega zaliva. Meji na Kitajsko, Kambodžo in Laos, s katerim ima tudi najdaljšo mejo (2130 km). Njegova razpotegnjena oblika (od severa proti jugu je 1650 km, na najožjem delu pa je širina vsega 50 km (CIA World Factbook 2014)) je zagotovo prispevala k oblikovanju severnega in južnega »pola« države, ki sta si bila najbolj vsaksebi v obdobju državljanske vojne v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja, v katero so se vmešale tudi Združene države Amerike. Posledice vojne so v prostoru in pri ljudeh še vedno vidne danes, prav tako je opazna tudi razlika v kulturnih navadah ljudi.

Vietnam je v glavnem nižinska država, saj površje postane bolj razgibano šele ob meji z Laosom na zahodu in Kitajsko na severu. Najvišja vzpetina je 3144 m visoka gora Fan Si Pan. Ponekod je zastopano kraško površje, ki je izjemno spektakularno zlasti v severnem delu države. Tam je na območju obale Halong nastala izjemna pokrajina stožčastih otokov, ki so uvrščeni na UNESCO-vo listo svetovne dediščine. Poselitev je najbolj zgoščena v priobalnem pasu, kjer so tudi vsa večja mesta, ter v deltah obeh največjih rek – Rdeče reke (vietnamsko Sông Hồng) na severu in Mekong (vietnamsko Sông Mê Kông) na jugu (Ray s sodelavci 2012). Glavno mesto države je Hanoj na severu države. Središče južnega dela in tudi največje mesto je Hošiminh (prej Sajgon) v delti Mekonga, ki je skupaj s Hanojem gospodarsko jedro države.

Edino hribovito območje v južnem delu države je Osrednje višavje, ki je skoraj neposeljeno. Gorata območja na severu države so bolj obljudena, poseljujejo jih predvsem različne etnične manjšine (Ray s sodelavci 2012). Posamezna ob-

Avtorica besedila in grafičnih prilog:
KRISTINA ŠIJANEC, univ. dipl. geog.
Zgornja Besnica 1, 1000 Ljubljana
kristina_sijanec@hotmail.com

COBISS 1.04 strokovni članek

močja se hitro razvijajo predvsem po zaslugi turizma. V zadnjih treh desetletjih se je na severu najbolj razvilo mesto Sapa, ki je postalo ena osrednjih turističnih točk v Vietnamu. Stoji na vrhu pobočja nad istoimensko dolino, na nadmorski višini 1650 m. Za celotno območje so značilne kulturne terase, na katerih pridelujejo riž. Značilna kulturna pokrajina je zanimiva tudi z vidika razvijajočega se pohodniškega turizma, dodatno privlačnost ji

daje bogata etnološka dediščina. Na območju živi več različnih plemen, ki, čeprav čedalje bolj prevzemajo življenjske navade zahodnega sveta, z enkrat še vedno vsaj deloma ohranjajo tradicionalni način življenja in obiskovalca težko pusti ravnodušnega. Zaradi razcveta turizma kraj počasi izgublja nekdanja pristnost. Množičen obisk se odraža tudi v povečanem obremenjevanju okolja, ki ga povzročajo bistveno povečane količine komunalnih

odpadkov in porabljene vode in tudi gostejša pozidanost naselja.

Skozi zgodovino so Vietnam zavojevali različni okupatorji: Kmeri, Mongoli, Kitajci, Francozi in nazadnje Američani. Kitajci so vladali skoraj 1000 let, nato se je Vietnam v 10. stoletju osamosvojil. Francozi so oblast prevzeli leta 1858 in vladali do leta 1954, ko jih je po hudih bojih premagala komunistična stranka, ki je imela največ pripadnikov na severu države. Leta 1956 se je država razdelila na severni in južni del. Na severu so vladali komunisti, v južnem delu pa njihovi politični nasprotniki. Sledilo je eno najtežjih obdobjev v zgodovini države – državljanska vojna. Spori so se pričeli leta 1960, ko se je Severni Vietnam namenil prevzeti oblast tudi v Južnem Vietnamu, kar bi mu skorajda uspelo že v letu 1964, nato so se v vojno kot zaveznik Južnega Vietnama vključile ZDA. Vojna je obema deloma prinesla veliko gorja, končala pa se je s sporazumom leta 1973. Komunisti so popolno oblast v Sajgonu prevzeli leta 1975, s čimer je bila država tudi uradno ponovno združena. Združitev je povzročila izseljevanje prebivalcev z južnega dela države, predvsem tistih, ki so se bali komunističnega režima. Sledilo je še 17-dnevna vojna s Kitajsko leta 1979, ki še vedno velja za tihega sovražnika, vendar sta državi primorani sodelovati zaradi gospodarskih koristi (Ray s sodelavci 2007).

Politična oblast v Vietnamu je enostrankarska, saj jo ima v celoti Komunistična stranka, katere pristojnosti so praktično neomejene. Po vietnamski ustavi ima najvišjo oblast v državi

Slika 1: Dolina Sape je etnično izjemno pestra, saj tu živijo pripadniki številnih plemen (foto: Kristina Šijanec).

Slika 2: Sapa je ena od najbolj priljubljenih turističnih točk v Vietnamu. Gre za mesto, ki stoji nad dolino istega imena, na nadmorski višini 1650 m. Pokrajina je izjemna, saj so vsa pobočja terasirana, kjer gojijo riž (foto: Kristina Šijanec).

parlament, ki določa predsednika države, ministrskega predsednika in pravno ureditev. Danes je 90 % poslancev predstavnikov Komunistične stranke, tako da je parlament v praksi popolno orodje Komunistične stranke. Politika nadzoruje tudi medije, nasprotniki sistema pa so hitro utišani (Ray s sodelavci 2012).

Laos, »Dežela milijona slonov«

Laos je država z eno najnižjih gostot prebivalstva v Aziji, saj na 236.800 km² velikem ozemlju (malo večjem kot je površina Združenega kraljestva) živi le 6,8 milijona ljudi (CIA World Factbook 2014), kar pomeni gostoto 28,7 prebivalca/km².

Glavno mesto države je Vientiane (laoško Viangchan) s 237.000 prebivalci, ki tako po opremljenosti kot vidu ne dosega blišča večjih mest sosednjih držav. Preostala večja naselja v državi so Luang Prabang (62.000 prebivalcev) na severu ter Pakse (119.000 prebivalcev) in Savannakhet (77.000 prebivalcev) na jugu. Vsa navedena mesta so dostopna z letali. Država je razpotegnjena ob reki Mekong in je v južnem delu razmeroma ozka, v severnem delu, kjer preide v višja, hribovita in gorska območja (ki se proti severu nadaljujejo na Kitajsko), pa se razširi (Ray s sodelavci 2012). Od severa proti jugu je dolga 1000 km, od vzhoda proti zahodu pa je široka med 140 in 500 km. Hribovito in gorato površ-

je zavzema tri četrtine države (Eliot in Bickersteth 1997), najvišja vzpetina je z 2819 m nadmorske višine Phu Bia v severnem delu države (Ray s sodelavci 2012). Zaradi razgibanega površja je večji del Laosa razmeroma težko dostopen, kar gre pripisati tudi slabi prometni infrastrukturi, saj je asfaltiranih le okrog 2000 km cest (Eliot in Bickersteth 1997). Z električno energijo je oskrbljenega le 75 % prebivalstva (CIA World Factbook 2014). Južni del države je večinoma nižinski (ob reki Mekong, laoško Mènam Khong), pri čemer je treba izvzeti mejo z Vietnamom, kjer je območje prav tako hribovito (pogorje Truong Song in Osrednje višavje), in planoto Bolaven. Tako v severnem kot južnem

Slika 3: Propadajoča kolonialna hiša v Laosu (foto: Kristina Šijanec).

delu je zastopano kraško površje, pri čemer je podzemni svet še vedno zelo slabo raziskan (Ray s sodelavci 2012).

Za zgodovino Laosa so ključna tri obdobja: obdobje kraljevine Lan Xang, obdobje francoske nadvlade in obdobje vojne z revolucijo v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja. Skozi celotno zgodovino je opazen vpliv sosednjih oziroma bližnjih držav, za katerega je Laos izredno dojemljiv.

Kraljevina Lan Xang, kar v prevodu pomeni 'Dežela milijona slonov', se je oblikovala v 14. stoletju pod okriljem kmerskega bojevnika Fa Nguma, svoj vrhunec pa dosegla v 17. stoletju, ko je bila krajši čas tudi vodilna politična sila na območju jugovzhodne Azije. V 18. stoletju je kraljevina pričela razpadati in prešla pod oblast Siamcev, ki so se borili proti ekspanziji Francozov. Francozi, ki so v tem obdobju že prevzeli pobudo na območju današnjega Vietnama, so s spretno diplomatsko taktiko uspeli pregovoriti Siamce, da

so jim v vodenje predali celotno območje vzhodno od Mekonga, kar je pomenilo nastanek Laosa. Francozi so območje smatrali za neperspektivno, zato niso veliko vlagali vanj. Tako tudi niso prispevali k njegovemu razvoju. Prav pod njihovo vladavino je doživela razcvet pridelava opija, njegova uporaba pa je postala del vsakdana tu živeče francoske kolonije. Zaradi etnične raznovrstnosti se je nacionalizem v Laosu razvijal počasi, prvič se je razkril šele po koncu 2. svetovne vojne, ko so območje zapustili Japonci in se Laošani niso želeli vrniti pod okrilje Francozov. Ti so Laos dokončno zapustili leta 1953.

V naslednjih dvajsetih letih je sledilo kaotično obdobje, v katerem je bil Laos posredno udeležen v vojni med Vietnamom in Združenimi državami, ki je Laosu povzročila ogromno škodo. V državi sta se v obdobju vojn oblikovali dve politični opciji – komunistično gibanje Pathet Lao, ki so ga podpirali Severni Vietnam,

Kitajska in Sovjetska zveza, ter bolj desničarska elita, ki so jo podpirale ZDA. V vojni med Severnim Vietnamom in ZDA, ki je potekala od začetka šestdesetih let do leta 1973, je bil Laos uporabna kulisa, za katero so med drugim skrivoma prevažali tudi orožje. Zaradi »domino efekta« je prišlo tudi do množičnega ameriškega bombardiranja vzhodnega Laosa, v času, ko je Severni Vietnam prek vzhodnega Laosa prevažal orožje za spopade na jugu (Eliot in Bickerseth 1997; Ray s sodelavci 2007). Laos je postal najbolj bombardirana država na svetu (Ray s sodelavci 2007). Številne neeksplodirane mine in bombe še danes ogrožajo prebivalstvo (CIA World Factbook 2014). Kljub temu sta stranka Pathet Lao in Severni Vietnam postopoma prevzela vodilno vlogo. Leta 1975 so oblast v celoti prevzeli komunisti in Laos si je nadel polno ime Laoška ljudska demokratična republika (laoško Sathalanalat Paxathipatai Paxaxon Lao). 10 % prebivalcev, ki niso bili pripadniki komunistične stranke, je emigriralo v tujino, večinoma na Tajsko. V državi so ostali so le še redki politični nasprotniki, večinoma pripadniki gorskih plemen Hmong, ki so bili izpostavljeni zatiranju. Od osemdesetih let dalje se država trudi za omilitev strogega socialističnega režima in dovoljuje razvoj zasebnega sektorja ter tuje investicije. A vendar je njihov politični sistem še vedno precej oddaljen od demokracije, kot jo poznajo zahodne države, saj so vse niti v državi še vedno v rokah ene same, to je komunistične stranke. Glede na to, da je Laos eksistenčno v veliki meri odvisen od sosednjih

Kitajske in Vietnam s še strožjim komunističnim režimom, se še lep čas ne bo razvil v demokratično državo. Pri tem so v najslabšem položaju pripadniki ljudstva Hmong, katerih socialni položaj je čedalje slabši (Ray s sodelavci 2007). Zdaj državo vodi Laoška ljudska revolucionarna stranka. Njen predsednik je obenem predsednik države, parlament pa izvoli še predsednika vlade. Znotraj stranke prihaja do trenj med bolj konservativnimi starejšimi člani in mlajšimi, ki se zavzemajo za reforme, ki naj bi pospešile razvoj in zmanjšale stopnjo revščine v državi. Po mnenju zunanjih opazovalcev je posredi zagotovo tudi težnja po nadzoru in upravljanju državnih naravnih virov (Burke in Vaisutis 2007).

Demografski razvoj Vietnama in Laosa

VIETNAM.

V Vietnamu živi več kot 93 milijonov ljudi, s čimer se država uvršča na 15. mesto na svetu (CIA World Factbook 2014). Glede na rast števila prebivalcev se bo Vietnam kmalu uvrstil med prvo deseterico (Ray, Dragicevich in St Louis 2007). Naglo naraščanje števila prebivalcev je razvidno tudi iz primerjave sedanjega stanja s podatki popisa prebivalstva iz leta 1999, ko je v Vietnamu živelo 76,3 milijona ljudi (Census 1999 – Vietnam 2014).

Starostna struktura prebivalstva kaže prevlado mladega prebivalstva, saj je več kot 40 % ljudi mlajših od 24 let, povprečna starost pa je 29,2 leta. Pričakovana življenjska doba ob rojstvu je 72,9 leta. Kot je razvidno iz

Slika 4: Prevladujoča vera v Laosu je budizem. (foto: Kristina Šijanec).

Slika 5: Hošiminh ali Sajgon je najpomembnejše mesto na jugu Vietnama, po številu prebivalcev tudi največje mesto v državi (foto: Kristina Šijanec).

starostne piramide, ima Vietnam ugodno starostno sestavo (CIA World Factbook 2014). Državna demografska politika je v preteklosti spodbujala družine z več otroki, zdaj pa je država zaradi naglega naraščanja prebivalstva na urbanih območjih uveljavila politiko »dveh otrok« (Ray, Dragicevich in St Louis 2007).

Prebivalstvo v Vietnamu je še vedno večinsko podeželsko, vendar se uveljavlja čedalje bolj intenzivna urbanizacija, saj mladi, ki jih žene želja po boljšem zaslužku v mestnem okolju (ekonomski migranti), zapuščajo podeželje in opuščajo kmetijsko dejavnost (Ray, Dragicevich in St Louis 2007). Po podatkih popisa v letu

1999 je 23,7 % ljudi živelo v mestih in 76,3 % na podeželju (Census 1999 – Vietnam 2014). V Vietnamu torej v urbanem okolju v primerjavi s svetovnim povprečjem še vedno živi podpovprečen delež ljudi. Število prebivalcev najhitreje narašča v mestih Hošiminh (s predmestji ima že več kot 7,2 milijona prebivalcev), Hanoj (6,4 milijona prebivalcev), Haifong (1,7 milijona prebivalcev) in Da Nang (788.500 prebivalcev) (Ray s sodelavci 2012; Ray, Dragicevich in St Louis 2007).

Po podatkih popisa v letu 1999 se je za ateiste opredelilo kar 80,8 % prebivalcev, med verujočimi pa sta najvišja deleža budistov (9,3 %) in katoliča-

nov (6,7 %) (Census 1999 – Vietnam 2014; CIA World Factbook 2014). Po neuradnih podatkih naj bi se okrog 80 % prebivalcev razglašalo za pripadnike »trojne religije«, ki je nastala kot mešanica budizma, taoizma in konfucianizma. Precej višji naj bi bil tudi delež katoličanov – med 8 in 10 % (Ray s sodelavci 2012). Država za izobraževanje namenja 6,3 % BDP; delež pismenih je 93,4 % (CIA World Factbook 2014).

Etnično je 84 % prebivalcev vietnamskega porekla in 2 % kitajskega. V Vietnamu uradno beležijo 54 etničnih skupin, med katerimi imajo največ pripadnikov Vieti (85,7 %). Ena največjih manjšin so Kitajci, ki so

zelo pomemben deležnik v gospodarstvu, na jugu zlasti pri pridelavi riža, v bančništvu in trgovanju z nepremičninami, na severu pa v rudarstvu in prometu (CIA World Factbook 2014; Ray s sodelavci 2012).

LAOS

Za Laos je značilna ena najnižjih gostot prebivalstva v Aziji. V državi s 6,8 milijona prebivalci (CIA World Factbook 2014) trendi kažejo naraščanje prebivalstva, ki se je v zadnjih tridesetih letih podvojilo. Kar tretjina ljudi živi v mestih v dolini reke Mekong, od tega večina v glavnem mestu Vientiane in ostalih večjih mestih, kot so Luang Prabang, Savannakhet in Pakse. Druga tretjina jih živi v preostalih rečnih dolinah, preostala tretjina pa razpršeno v manjših krajih (Burke in Vaisutis 2007; Eliot in Bickersteth 1997). Povprečna starost prebivalcev je 22 let, kar kaže na zelo mlado starostno sestavo Laosa. Pričakovana starost ob rojstvu je 63,5 leta,

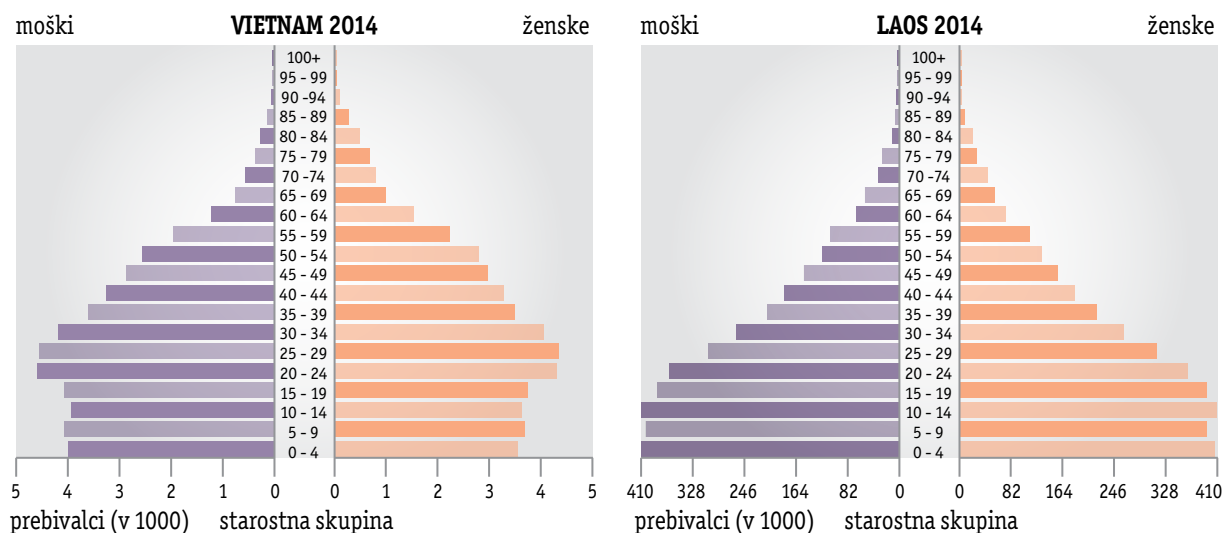
stopnja pismenosti je razmeroma nizka, le 72,7 % (CIA World Factbook 2014).

Precejšnji politični emigraciji navkljub, prebivalstvo Laosa naglo narašča. Izseljevanje se je začelo leta 1975, ko je oblast v državi prevzela komunistična stranka. Iz države se je izselil vsak deseti prebivalec, pri čemer sta bili najbolj izpostavljeni največji mesti Vientiane in Luang Prabang. Iz slednjega se je izselila kar četrtnina prebivalstva. Stanje se izboljšuje, saj je v zadnjih dveh desetletjih število priseljencev marsikje že večje kot število izseljencev. Med priseljenci prevladujejo Laošani, ki se vračajo v domovino ter Kitajci in Vietnamci. Med priseljenci z zahoda jih večina v Laos migrira zaradi prostovoljstva in pomoči v različnih organizacijah. Manjši del jih je zaposlenih v podjetjih v lasti tujcev, predvsem s področja rudarstva, pridobivanja nafte in vodne energije (Burke in Vaisutis 2007).

Verska sestava prebivalcev Laosa je izjemno raznolika, od budizma do animizma, vendar je vsem verstvom skupno, da se dobro vrača z dobrim in da uporaba jeze in drugih podobnih ekstremnih čustev prinaša vsesplošne negativne vplive. To se odraža tudi v značaju Laošanov (Ray s sodelavci 2012). Po podatkih popisa iz leta 2005 naj bi bilo 67 % prebivalcev pripadnikov budistične vere, 1,5 % pa katoliške (CIA World Factbook 2014). Laošani so že po naravi takšni, da se v življenju karseda izogibajo stresu. Držijo se načela, da se živi danes, zato je treba uživati, se zabavati in se čim manj ukvarjati s problemi. Kot »problem« nekateri posamezniki zaznavajo tudi delo, kar se nenazadnje odraža v manjših prihodkih družin (Ray s sodelavci 2012).

Izobrazbena struktura prebivalstva v Laosu ni na zavidljivi ravni, se pa v zadnjih letih izboljšuje, saj se v šolo vpiše 85 % otrok. Večina jih sicer

Slika 6: Starostna piramida prebivalstva v Vietnamu (levo) in Laosu (desno) (vir: CIA World Factbook).

Vir: CIA World Factbook, 2014

VIETNAM:LAOS (prebivalstvo)

- Število prebivalcev narašča v obeh državah.
- Vietnam ima bistveno večje število prebivalcev, pa tudi gostoto poselitve, ki je desetkrat večja od tiste v Laosu.
- Pričakovana življenjska doba je v Vietnamu 9,4 leta daljša kot v Laosu, kar kaže na boljše življenjske razmere v Vietnamu (CIA World Factbook 2014).
- V Vietnamu je pismenega 20 % več prebivalstva kot v Laosu.
- Za obe državi je značilna velika etnična pestrost.
- V obeh državah je nizka stopnja urbanizacije.
- Obe državi imata ugodno starostno sestavo, saj je povprečna starost prebivalstva v Vietnamu 29,2 leta, v Laosu pa samo okroglih 22 let (CIA World Factbook 2014).
- Z vidika verske pripadnosti je Laos bistveno bolj religiozna država, saj se dve tretjini prebivalcev opredeljuje za budiste. V Vietnamu je kar 80,8 % ateistov, med verniki pa je največ pripadnikov »trojne religije«, ki ima podlago v budizmu (CIA World Factbook 2014).

šolanje opusti še pred vstopom v srednjo šolo, saj ima za številne družine delo na kmetiji (predvsem na hribovitih območjih) prednost pred formalno izobrazbo. Vlada v izobraževanje vlaga 11,7 % razpoložljivih sredstev (Ray s sodelavci 2012).

Etnična sestava prebivalstva v Laosu je zelo pestra. Po ocenah je v državi kar 134 etničnih skupin, ki so tudi jezikovno izredno raznolike. Uradna državna evidenca beleži 49 različnih etničnih skupin. Največja med njimi je Lao Loum, ki ji pripada 60 % prebivalstva; njeni pripadniki poseljujejo nižinska območja. Njihova kultura, verovanje in način življenja so podobni tistim na Tajskem. Ostale manjšine so razdeljene po višinskih pasovih: pripadniki ljudstva Lao Thai, živijo v dolinah do nadmorske višine 400 m in predstavljajo od 10 do 20 % populacije; ljudstvo Lao Thoeng živi na srednje visokih gorskih pobočjih in predstavljajo od 20 do 30 % prebival-

stva; pripadniki ljudstva Lao Soung živijo v predelih z nadmorsko višino več kot 1000 m in predstavljajo od 10 do 20 % prebivalstva. Država je etnične skupine glede na jezikovno pripadnost razdelila v tri večje skupine: avstro-tajsko, avstro-azijsko in sino-tibetansko (Burke in Vaisutis 2007; Ray s sodelavci 2012).

Gospodarski razvoj Vietnoma in Laosa

VIETNAM

Gospodarski razvoj Vietnam ima pestro zgodovino tako z vidika gospodarskega modela kot tudi reform in strukture gospodarskih dejavnosti. Izjemna rast, ki je značilna za sodobno vietnamsko gospodarstvo, ni bila zabeležena v nobenem od preteklih obdobjih. Še leta 1996 je bil letni BDP na prebivalca le 220 USD (Buckley 1996), zdaj je že 1820 USD, celoten državni nominalni BDP pa 170 milijard USD. Delež kmetijstva v BDP je

19,3 %, industrije 38,5 % in storitev 42,2 %. Delež kmetijstva se tako kot v večini drugih držav zmanjšuje. Še leta 2010 je dosegal 25 %, v letu 2014 pa se je že zmanjšal na manj kot 20 %. Nasprotno se povečuje delež industrije, v istem obdobju za 6 %. Glavni kmetijski pridelki so riž, kava, kavčuk, čaj, poper, soja, indijski oreščki in sladkorni trs, pomembno je tudi ribištvo (ribe in morski sadeži). Kmetijstvo še vedno zaposluje kar 48 % aktivnih prebivalcev. Med naravnimi viri, ki omogočajo razvoj gospodarstva v Vietnamu, so fosfati, premog, mangan, redki zemeljski elementi, boksit, kromat, les, vodna energija ter pod morskim dnom nafta in zemeljski plin (CIA World Factbook 2014). V industriji so najpomembnejši proizvodi vezani na predelavo hrane ter izdelavo oblačil, obutve, strojev, jekla, cementa, stekla, umetnih gnojil, predelavo nafte ter elektroniko (mobilni telefoni) rudarstvo in premogovništvo. Industrija zaposluje petino delovne sile. Rast industrijskega sektorja je okrog 5 % letno (CIA World Factbook 2014), tolikšna je bila tudi gospodarska rast v letu 2013, ko je bila zaradi svetovne recesije najnižja od leta 1999 (CIA World Factbook 2014; 2014 Index of ... 2014).

Leta 2005 je bil Vietnam celo drugi najhitreje rastoči azijski trg (za Kitajsko), z letno rastjo kar 8,4 % (Ray, Dragicevich in St Louis 2007). Vietnam se lahko pohvali tudi z izjemno nizko stopnjo brezposelnosti, ki po ocenah znaša le 1,3 %, s čimer se Vietnam v svetovnem merilu uvršča na 7. mesto. Pod pragom revščine naj bi živelo 11,3 % prebivalcev.

Izvoz se iz leta v leto povečuje; leta 2013 se je glede na predhodno leto povečal za več kot 12 %. Kljub preteklim konfliktom Vietnam največ izvažá prav v Združene države (17,8 % od celotne vrednosti izvoza), sledijo Japonska (11,8 %), Kitajska (11,2 %), Južna Koreja (5,0 %) in Malezija (4,0 %). Glavni izvozni artikli so tekstilni in obutveni izdelki, elektronika, morska hrana, riž, kava, nafta in leseni izdelki. Z izvozom država letno zasluži 128,9 milijard USD (CIA World Factbook 2014).

Kot že omenjeno, gospodarski razvoj Vietnama ni vselej cvetel. Leta 1986 so pričeli izvajati gospodarsko reformo komunistične oblasti pod vodstvom Ho-ja, ki se je imenovala Doi Moi. Vseprisotna kolektivizacija je državo pripeljala na rob bankrota, Vietnam se je iz pomembne izvoznice riža spremenil v njegovo uvoznico. Glede na pogubno gospodarsko stanje je politična oblast pričela postopoma uvajati reformo prostega trga, kar je ponovno oživilo gospodarsko rast (Ray, Dragicevich in St Louis 2007). Prelomno je bilo tudi leto 1993, ko so ZDA prenehale blokirati mednarodna posojila Vietnamu (Buckley 1996). Država se je v Zvezo držav Jugovzhodne Azije (ASEAN – Association of Southeast Asian Nations) vključila leta 1995 (Ray s sodelavci 2007), leta 2006 pa tudi v Svetovno trgovinsko organizacijo (WTO – World Trade Organization) (Ray, Dragicevich in St Louis 2007).

Gospodarski sistem Vietnama navkljub komunistični oblasti postopoma postaja kapitalističen, pri čemer

Slika 7: Tržnica v Hošimihu (foto: Kristina Šijanec).

Na območjih večjih mest oziroma gospodarskih središč je v Vietnamu mogoče videti številne tovarniške stavbe, ki na zunaj najpogosteje niso opremljene z oznako podjetja, katerega proizvodnja poteka v sami notranjosti. Tovarne obratujejo cel dan, delavci se glede na izmeno med seboj razlikujejo po barvi delavskih uniform. Ob izmeni se iz tovarniških stavb zgrinjajo množice ljudi različnih starosti, ki jih do mesta prepelje večje število odprtih poltovornjakov, zavarovanih z železnim ogrodjem. Ob takem ravnanju z delavci je težko ostati ravnodušen, uslužbenci sami pa ne izražajo nezadovoljstva, saj jim prav delo v tovarnah tujih investitorjev omogoča preživetje.

Slika 8: Reka Mekong v Luang Prabangu (foto: Kristina Šijanec).

ima pomembno vlogo zasebni sektor, v zagonu pa je tudi gospodarska liberalizacija. Še vedno ni mogoče prezreti dejstva, da večino gospodarskih niti v državi vlečejo komunistični voditelji, ki imajo popolno oblast. V državni lasti je kar sto od dvestotih največjih podjetij v državi, država pa nadzoruje zlasti proizvodnjo olja, premoga, gum in cementa. Tako Vietnam zdaj doživlja gospodarsko eksplozijo (CIA World Factbook 2014, Ray s sodelavci 2012). Privablja številne tuje investitorje iz razvitejših držav, zlasti s področja modne in hi-tech industrije. Je tudi največji izvoznik riža na svetu, kar zagotavlja nadaljnji razvoj kmetijstva (Ray, Dragicevich in St Louis 2007).

Gospodarski razcvet povzroča čedalje večje obremenitve okolja, zlasti zavoljo pridobivanja lesa in požigalnštva, kar ima za posledico popolno izsekavanje gozdnih zemljišč in erozijo prsti. Zaradi čezmernega ribolova so ogrožena tudi vodna okolja (CIA World Factbook 2014).

LAOS

Gospodarstvo Laosa je trenutno v aktivni razvojni fazi. Azijsko gospodarsko krizo, ki se je razbohotila v poznih devetdesetih letih prejšnjega stoletja, je nasledila gospodarska rast, ki je v Laosu približno 8 % letno. Kljub temu je življenjska raven prebivalcev še vedno precej podpovprečna, saj po podatkih Svetovne banke kar 75 % prebivalcev na dan zasluži manj kot 2 USD, s čimer se Laos uvršča med slabše razvite države v vzhodni Aziji. Več kot tri četrtine prebivalcev se še vedno preživlja s kmetijstvom, predvsem s

Slika 9: Za prebivalce ob Mekongu je pomemben vir zaslužka ribolov (foto: Kristina Šijanec).

pridelavo riža (CIA World Factbook 2014; Eliot in Bickersteth 1997). BDP v letu 2013 je dosegel vrednost 10,1 milijarde USD oziroma 1485 USD na prebivalca. Delež kmetijstva v BDP je 24,8 %, industrije 32,0 %, storitev 37,5 %. Po ocenah kar 26 % prebivalcev živi pod pragom revščine, čeprav naj bi bila stopnja brezposelnosti po ocenah le 2,5 %. Glavni izvozni artikli so leseni izdelki, električna energija, kava, kositer, baker, zlato in manioka, njihovi glavni kupci pa so Tajsko (34,0 %), Kitajska (21,5 %) in Vietnam (12,2 %). Z izvozom so v lanskem letu zaslužili 2,3 milijarde USD (CIA World Factbook 2014). Laos se je v Zvezo držav Jugovzhodne Azije vključil leta 1997, dve leti za Vietnamom (Ray s sodelavci 2007),

v Svetovno trgovinsko organizacijo pa leta 2012 (CIA World Factbook 2014).

Laos razpolaga z bogatimi naravnimi viri, kot so zlato, sadra, kositer, dragocene kamnine, premog in železo, vendar teh še ne izkoriščajo skladno zalogami. Še največji potencial se skriva v pridobivanju vodne energije, ki bo glede na razvojne projekte postala ena osrednjih izvoznih produktov države (CIA World Factbook 2014; Eliot in Bickersteth 1997). V zadnjih letih je z gospodarskega vidika čedalje pomembnejši turizem (Burke in Vaisutis 2007). Kot že zapisano, se Laošani zavzemajo za karseda umirjen način življenja, v katerem si prizadevajo uživati, zato zanje ni značilna pretirana

delavnost, kar se odraža v nizki storilnosti in slabem zaslužku (Ray s sodelavci 2012). Kmetijstvo še vedno zaposluje večino prebivalstva (75,1 %), glavni pridelek je z naskokom riž, v precej manjši meri pa krompir, tobak, kava in bombaž. Lega ob reki Mekong omogoča tudi razvoj ribištva (Babić 1971; CIA World Factbook 2014).

V zadnjih letih se izjemno razvijata pridobivanje vodne energije in rudarstvo, s tem pa bi Laos lahko v prihodnosti zmanjšal finančno odvisnost od tujih vlagateljev. Država dobro služi predvsem z rudniki zlata in bakra v Seponu ter hidroelektrarnami, kakršna je Nam Theun 2 (Burke in Vaisutis 2007). Izkoriščanje vodne energije pomeni veliko obremenitev za okolje,

saj zahteva izgradnjo številnih jezov, ki so (pre)velik poseg v prostor. Po ocenah naj bi z realizacijo načrtovanih projektov gradnje jezov Laos s prodajo energije Tajski letno zaslužil 2 milijardi USD, kar je enako vrednosti njegovega trenutnega letnega izvoza (Ray s sodelavci 2012).

Laos se zaradi prostranih gozdov ponša z veliko zalogo lesne biomase. Tako gozdovi kot tudi okolje nasploh so zaradi težje dostopnosti in skromnejše poselitve razmeroma dobro ohranjeni. Po ocenah gozdovi pokrivajo 85 % površja, 10 % jih je skoraj še prvinskih. Vse to Laosu daje status ene ekosistemske najbo-

lje ohranjenih držav v jugovzhodni Aziji, pa vendar se je treba zavedati tudi tovrstne relativnosti, saj je bil še pred sto leti delež primarnih gozdov kar 75 %. Zmanjševanje teh gozdov je posledica intenzivne sečnje in požigalništva. Sečnja je na nekaterih območjih, denimo v provinci Attapeu, povsem izkrčila gozdno vegetacijo in izkoreninila nekatere redke živalske vrste (Ray s sodelavci 2012), njena negativna posledica pa je tudi povečana erozija prsti (CIA World Factbook 2014). Zato si je državna politika zadala cilj povečanje pogozdovanja za 70 % do leta 2020, kot enega od ukrepov pa izvaja tudi preseljevanje plemen, ki se še vedno ukvarjajo s

požigalništvom, v nižje ležeče predele (Ray s sodelavci 2012).

Gospodarsko čedalje pomembnejši je turizem, ki po ocenah prinaša kar polovico prihodkov države. Leta 2008 so v Laosu našeli 1,3 milijona turistov (Ray s sodelavci 2012), kar je v primerjavi z letom 1990, ko jih je bilo le 14.400, in letom 1995, ko je njihovo število naraslo na 208.271, izjemno povečanje (Eliot in Bickersteth 1997). Obiskovalce privablja zlasti ohranjenost narave, avtentičnost kulture ter prvinskost podeželja. Ker turizem temelji na ohranjenem okolju, bo morala biti država še vnaprej dejavna v tej smeri (Ray s sodelavci 2012).

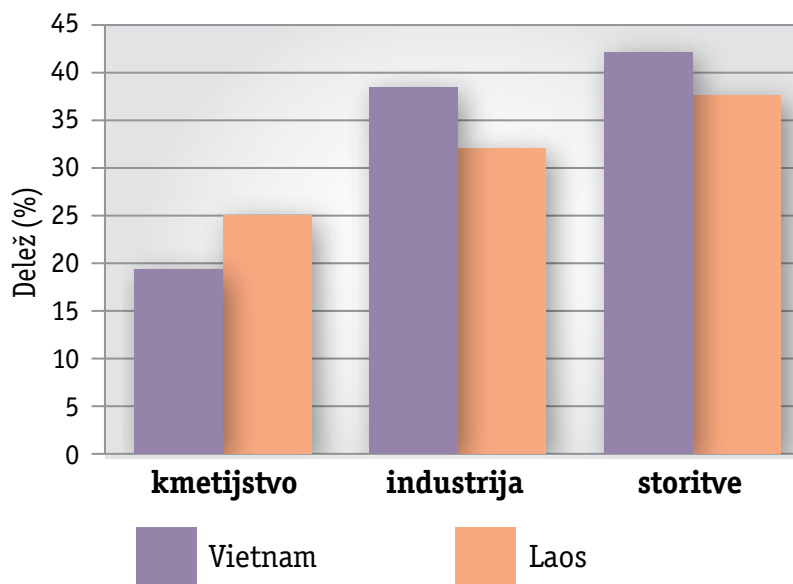
Slika 10: Tako za Vietnam kot Laos je značilna mlada starostna sestava prebivalstva (foto: Kristina Šijanec).

Laos je bil že v preteklosti (od leta 1800 dalje) in je še vedno precej odvisen od tuje finančne pomoči. Sprva so v državno infrastrukturo vlagali predvsem Francozi, v času vojne pa Združene države. V devetdesetih letih 20. stoletja, ko so pobudo za razvoj Laosa začele prevzemati zahodne države in Japonska, se je v pomoč Laosu vključila tudi Sovjetska zveza, v manjši meri tudi Vietnam. Laos potrebuje tujo finančno pomoč predvsem za izgradnjo osnovne prometne infrastrukture (ceste, mostovi) ter vzpostavitev omrežja šol in bolnišnic (Burke in Vaisutis 2007).

V zadnjih letih v Laos intenzivneje vlaga tudi Kitajska, kar sicer prinaša izboljšanje infrastrukture in dodaten gospodarski vzpon (gradnja jezov, urejanje nasadov), vendar se Kitajci ne ozirajo na varovanje okolja in tudi ne na lokalno prebivalstvo, ki ga v razvojne projekte ne vključujejo. Največji dobiček od tovrstnih projektov imajo praviloma kitajska podjetja. Vlagatelji iz zahodnih držav se precej bolj trudijo, da bi razvojne projekte izpeljali celostno, z vključevanjem Laoške vlade in z zavestjo, da morajo biti rešitve čim bolj prijazne tudi z vidika varovanja okolja. Razen tega Kitajska kot največji investitor s svojim strogim enostrankarskim političnim režimom ni ravno dober zgled za demokratičen razvoj Laosa (Burke in Vaisutis 2007).

Kot že omenjeno so v Laosu štiri glavne etnične skupine, za vsako od njih pa je značilen svojstven razvoj gospodarskih dejavnosti, ki je pogojen z naravnogeografskimi značil-

Slika 11: Delež kmetijstva, industrije in storitev v BDP Vietnama ter Laosa (vir: CIA World Factbook).

nostmi območja, na katerem živijo. Tako se pripadniki največje etnične skupine Lao Loum, ki poseljujejo rodovitne ravnice ob reki Mekong in njenih pritokih, preživljajo predvsem z gojenjem riža, saj so na poplavnih

zemljiščih razmere za njegovo rast idealne. Tudi pripadniki etnične skupine Lao Thai, ki živijo v višje ležečih dolinah, se prav tako preživljajo s pridelavo riža, pri čemer gojijo tako suhi ali gorski riž kot tistega, ki ga je

VIETNAM:LAOS (gospodarstvo)

- Vietnam je gospodarsko gledano bistveno bolj razvit, njegov letni BDP na prebivalca je v primerjavi z Laosom za petino večji (CIA World Factbook 2014).
- Življenjska raven prebivalcev Laosa je slabša, saj tam pod pragom revščine živi četrtnina prebivalstva, v Vietnamu le desetina (CIA World Factbook 2014).
- V obeh državah so za razvoj gospodarstva zelo pomembni naravni viri.
- V obeh državah so glavni izvozni artikli riž in lesni proizvodi.
- Značilna je velika odvisnost gospodarstva Laosa od tujih vlagateljev.
- Značilen je velik pomen kmetijstva, ki zaposluje polovico Vietnamcev in kar tri četrtine Laošanov; kljub temu v Laosu trajni nasadi zavzemajo le 0,4 % površja, medtem ko v Vietnamu 11,2 % (CIA World Factbook 2014).
- V obeh državah je turizem v porastu.
- V obeh državah je čedalje večje obremenjevanje okolja zaradi razvijajočih se gospodarskih dejavnosti, predvsem lesarstva, pridobivanja vodne energije in ribolova.

treba namakati. Pripadniki skupine Lao Thoeng živijo na srednjevisokih gorskih pobočjih v severnem in južnem delu države, imajo precej nižjo življenjsko raven kot ostale skupine in se večinoma preživljajo kot delavci etnične skupine Lao Soung. Njeni pripadniki poseljujejo ozemlje na najvišji nadmorski višini, na območje Laosa pa so se iz Mjanmara, Tibeta in južne Kitajske priselili šele v zadnjih 150-tih letih. Največji etnični skupini znotraj ljudstva Lao Soung sta Hmong in Mien. Pripadniki obeh se preživljajo večinoma s kmetijstvom (pridelava suhega riža, koruze in kave ter tradicionalna vzreja goveda, vodnih bivolov, prašičev in perutnine). Ker so se v preteklosti oboji aktivno ukvarjali s pridelavo opija, je restriktivna državna politika izredno poslabšala njihov ekonomski položaj (Burke in Vaisutis 2007).

Gospodarstvo v Laosu ima tudi zelo negativne plati, saj je bila država po ocenah do uveljavitve protiopijskega programa leta 2001 vodilna proizvajalka te droge na svetu. Njen končni trg so bile zahodne države. Ponekod

na goratih območjih severnega Laosa nekatera plemena še vedno gojijo opij, namenjen zdravljenju bolnikov in lajšanju njihovih bolečin. Po državnih posegih se je proizvodnja opija sprva močno zmanjšala, vendar naj bi ameriška obveščevalna služba CIA na podlagi satelitskih posnetkov iz leta 2008 razbrala, da je območje proizvodnje opija ponovno poraslo za 78 %. Poleg opija je na laoškem trgu prisoten tudi narkotik metamfetamin, katerega proizvodnja in distribucija na tuje trge je zaradi koruptivnih uradnikov v Laosu v preteklosti potekala dokaj nemoteno. V državi naj bi bilo tudi pet tovarn za proizvodnjo amfetamina (Ray s sodelavci 2012).

Sklep

Glede na trenutna demografska trenda je mogoče sklepati, da se bo tako v Vietnamu kot Laosu število prebivalcev še vnaprej povečevalo, pri čemer bo ugodna, mlada starostna sestava lahko pripomogla h gospodarskemu razvoju. Seveda ob predpostavki, da bosta državi vlagali tudi v izobraževanje prebivalstva in ga ozaveščali o nujnosti varovanja okolja. Njun največji razvojni

potencial so namreč prav naravni viri, s katerimi bi bilo treba v prihodnosti ravnati precej bolj trajnostno. Ohranjeno okolje namreč privablja turiste, ki ima čedalje pomembnejšo vlogo v gospodarstvu obeh držav. Pestra etnična sestava prebivalstva je prav tako pomemben dejavnik, ki govori v prid razvoju turistične dejavnosti. Večina prebivalcev se sicer še vedno ukvarja s kmetijstvom, katerega delež v BDP se opazno zmanjšuje, zato je ljudi treba seznanjati tudi z dolgotrajnimi negativnimi posledicami požigalništva, ki je ponekod še vedno pomembno zastopano. Laos se bo moral v prihodnje bolj dejavno zavzemati za samostojen zagon gospodarstva, saj je to za zdaj v prevladujoči meri odvisno od tujih vlagateljev. Tako za Vietnam kot Laos je značilna hitra gospodarska rast (za več kot 5 % letno), državi pa se bosta morali v večji meri zavzemati, da bodo pozitivnih posledic gospodarske rasti deležni vsi prebivalci. Upravljanje gospodarstva in naravnih virov je zaradi enostrankarske politične ureditve v obeh državah podvrženo različnim vplivom, v Laosu pa kar četrtina ljudi životari pod pragom revščine.

Viri in literatura

1. Babić, B. S. 1971: Laos, Kambodža, Tajland. Institut za mednarodno politiko i privredu. Beograd.
2. Buckley, M. 1996: Vietnam, Cambodia, and Laos Handbook. Moon Publications. Chico.
3. Burke, A., Vaisutis, J. 2007: Laos. Lonely Planet Publications.
4. Census 1999 – Vietnam. 2014.
Medmrežje: <http://www.gso.gov.vn/default.aspx?tabid=503&ItemID=1841> (28. 3. 2014).
5. CIA World Factbook. 2014.
Medmrežje: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (31. 3. 2014).
6. Eliot, J., Bickersteth, J. 1997: Laos Handbook. Footprint Handbooks Limited. Bath.
7. Ray, N., Bewer, T., Burke, A., Huhti, T., Seng, S. 2007: Vietnam, Cambodia, Laos & the Greater Mekong. Lonely Planet Publications.
8. Ray, N., Bloom, G., Bush, A., Stewart, I., Waters, R. 2012: Vietnam, Cambodia, Laos & Northern Thailand. Lonely Planet Publications.
9. Ray, N., Dragicevich, P., St Louis, R. 2007: Vietnam. Lonely Planet Publications.
10. 2014 Index of Economic Freedom. 2014.
Medmrežje: <http://www.heritage.org/index/country/vietnam> (1. 4. 2014).

The background image shows an industrial site. On the right is a tall, cylindrical brick tower with a sign on top that says 'oekop'. To the left is a dark building with a sign that says 'STADTWERKE'. There are trees and a blue car in the foreground.

Stara industrijska območja in možnosti za njihovo revitalizacijo

The old industrial areas and the opportunities for their revitalization

IZVLEČEK

Pozidava zemljišč, kjer prsti vršijo vsaj eno od svojih vlog, se uvršča med sodobne probleme okolja, ker se z njo trajno izgubijo vse ekosistemske funkcije in storitve prsti. Ena izmed rešitev za zmanjševanje pozidave je revitalizacija degradiranih območij. Največje površine med degradiranimi območji zajemajo stara industrijska območja, ki so zaradi lokacije in velikosti praviloma primerna za oblikovanje polifunkcionalne rabe prostora in udejanjanje trajnostne rabe prostora. V prispevku predstavljamo prednosti ponovne oživitve starih industrijskih območij, zaporedne faze uspešne revitalizacije in primere njihove možne prenovе.

Ključne besede: stara industrijska območja, degradirana območja, revitalizacija, trajnostni prostorski razvoj, večnamenska raba prostora.

ABSTRACT

Soil sealing of the fertile land is one of the modern environmental problems, because all ecosystem functions and services of the soil are permanently lost. One of the solutions to reduce the soil sealing is the revitalization of degraded areas (brownfields). The largest areas of brownfield sites are suitable for polyfunctional land-use planning and implementation of sustainable land use. The paper presents the advantages of reviving brownfield sites, the successive phases of a successful revitalization and examples of their possible renewal.

Key words: old industrial areas, brownfields, revitalization, sustainable spatial development, polyfunctional use of space.

Trajnostni prostorski razvoj stremi k notranji ureditvi, ki ohranja zelene površine in njihove ekosistemske funkcije ter zagotavlja primerna območja za delo in bivanje. To se udejanja tudi z revitalizacijo degradiranih območij, zato so ta priložnost za nov prostorski razvoj. Z revitalizacijo se omeji pozidava zelenih površin, s čimer se ohrani kakovost in primarna vloga prsti. S prenovno se pridobi nov prostor s spremenjenimi funkcijami.

Splošne definicije, kaj so degradirana območja, ni. Običajno gre za sklenjena območja, ki so delno ali v celoti opuščena in zaradi součinkovanja različnih dejavnikov negativno vplivajo na okolje in družbo ter kvarijo estetski videz pokrajine (Cvahte in Snoj 2012, 112). Med degradirana območja spadajo stara industrijska območja (v nadaljevanju SIO), zapuščeni kamnolomi, stari propadajoči turistični objekti, železniške postaje, deponije, odlagališča, gramoznice, peskokopi, naftne vrtine, opuščeni kmetijski obrati in podobno (Špes s sodelavci 2012, 10), skratka vsa območja, ki so prizadeta zaradi preteklega razvoja in brez sodobne vloge v prostorski rabi, zato so zanemarjena in premalo izkoriščena. Za njihovo ponovno rabo je treba izvesti določen poseg v prostor.

- Revitalizacija je ponovna oživitev območja, ki omogoči ponovno uporabo prostora z novo vsebino in funkcijsko rabo (Ferber s sodelavci 2006).
- Degradirana območja so neustrezno izkoriščeni deli pokrajine. So sklenjena, delno ali v celoti opuščena in zaradi součinkovanja različnih dejavnikov negativno vplivajo na okolje in družbo ter kvarijo estetski videz pokrajine (Cvahte in Snoj 2012).
- Staro industrijsko območje je območje, kjer je bila v preteklosti razvita industrija, zdaj pa je zaradi različnih razlogov deloma ali v celoti opuščeno (Ferber s sodelavci 2006).

Degradirana območja v Sloveniji

V okviru projekta Sonaravna sanacija okoljskih bremen kot trajnostno razvojna priložnost Slovenije je bil izveden prvi popis degradiranih območij v Sloveniji. Ugotovljeno je bilo, da ima Slovenija v približni velikosti hektar ali več 194 degradiranih območij s skupno površino 979 ha. Nahajajo se v 82 občinah. Po številu in površini prednjačijo SIO, ki zavzemajo 65 % površine vseh degradiranih območij in so glede na funkcijsko rabo prostora povsem ali deloma opuščena (Špes s sodelavci 2012, 21).

SIO so nastala zaradi decentralizacije proizvodnih dejavnosti, in deindustrializacije ter spremembe tehnoloških postopkov. Za deindustrializacijo lahko navedemo dva razloga. Kot prvi se omenja globalizacija, kot drugi pa krepitev terciarnega in kvartarnega sektorja, kar je povezano prevlado storitvenih dejavnosti (Tölle s sodelavci 2009,; Greenberg in Issa 2005, 86; Lorber 1999, 147). Večina SIO je bilo monostrukturno usmerjenih, kar pomeni, da je bilo lokalno okolje gospodarsko in družbeno odvisno le od ene ali dveh gospodarskih panog.

Avtorica besedila in fotografij:

MOJCA KOKOT KRAJNC,

dr.varstva okolja

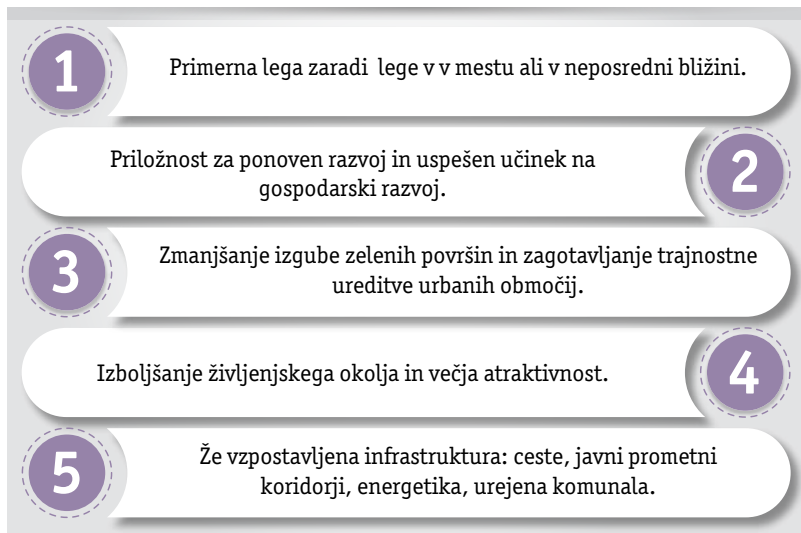
Tezenska ulica 7, 2204 Miklavž

na Dravskem polju

E-pošta: mojca.kokotkrajnc@gmail.com

COBISS 1.04 strokovni članek

POTENCIALNA VREDNOST OBNOVE STARIH INDUSTRIJSKIH OBMOČIJ

Slika 1: Potencialna vrednost revitalizacije starih industrijskih območij (povzeto po Ferberju in sodelavcih 2006).

SIO so najpogosteje locirana v mestih, ki so z vidika rabe prostora zelo občutljiva. Gre za območja, kjer je prišlo do izgube gospodarske učinkovitosti, slabe socialne kohezije in slabše kakovosti življenja. Kljub temu so SIO z vidika ohranjanja produktivnih zemljišč (kmetijska zemljišča, gozdovi, travniki – zelene površine) posredno izredno pomembna območja, saj lahko njihova prenova in sprememba rabe prostora prepreči širjenje poselitve na zelene površine (Ferber s sodelavci 2006, 10).

Prednosti revitalizacije starih industrijskih območij

Revitalizacija SIO je alternativa obstoječemu prostorskemu razvoju, ki omogoča trajnostni razvoj prostora. Prenova sledi družbenim, gospodarskim in okoljskim spremembam. Kot je zapisal Eylon (2001), oživljanje območja vpliva na gospodarski zagon SIO, ker se v njih odpravi onesnaženost okolja,

vzpostavi privlačno bivalno ali delovno okolje in izboljša videz, kar poveča navezanost družbe na revitalizirano območje. Obnova omogoči tudi spremembo strukturne rabe območja, saj prične prevladovati mešana raba prostora. Številni strokovnjaki (Dixon 2006:242; Ferber s sodelavci 2006, 36; Brooks 2008, 2; Schädler s sodelavci 2011, 829) menijo, da revitalizacija SIO rešuje strukturne težave urbanih območij, saj se vračajo delovna mesta, poveča število novih stanovanj in vzpostavi energijsko učinkovito mestno življenje, ki zmanjšuje poselitvi pritisk na mestno obrobje.

Po Dixonu in Doaku so glavne koristi revitalizacije SIO (2006, 4,5):

- gospodarske – vzpostavitev in ohranitev zaposlitvenih možnosti, povečanje konkurenčnosti, povečanje izvoznega potenciala in več pobranih davkov;

- družbene – izboljšanje kakovosti bivanja, dostop do kakovostnih stanovanj in odstranitev nevarnosti za človekovo zdravje in varnost;
- okoljske – zmanjša se širjenje mestnega tkiva na zelene površine, obnovi se privlačno okolje, izboljša kakovost zraka in zmanjšajo emisije toplogrednih plinov.

Revitalizacija SIO mora biti izvedena trajnostno, saj bo le tako omogočen dolgoročen obstoj v prostoru. Kot priporoča Brooks (2008, 7), je prenova treba izvesti celovito, tako da se upoštevajo družbene potrebe ter gospodarska in okoljska zmogljivost lokalnega okolja. Peters in Fisher (2004) sta namreč ugotovila, da bo v primeru, če se obnovi le gospodarstvo SIO, ne pa odpravi tudi onesnaževanja okolja, imela prenova le kratkotrajne učinke.

Faze uspešne revitalizacije

Znanstveniki v svojih prispevkih (Ferber s sodelavci 2006, 41; Dickmann in Diekmann-Boubaker 2008, 51) kot najbolj uspešen primer revitalizacije omenjajo revitalizacijo SIO Porurja in Vestfalije, ki je zdaj znano kot gospodarsko–turistično–rekreativni Emscher park.

Med letoma 1989 in 1999 je obnova območja potekala v več fazah. Revitalizacija je izhajala iz okoljske sanacije, vendar je vključevala še preostale vidike trajnostnega razvoja (Schreckenbach in Teschner 2006):

- ekonomski vidik – gospodarska rast, nova delovna mesta, inovativnost s povečanjem števila tehnoloških parkov;

- socialni vidik – veliko možnosti za zadovoljevanje različnih potreb ljudi, zdravo bivalno okolje;
- etični vidik – zagotovljena medgeneracijska enakopravnost;
- zeleno-tehnološki vidik – obnavljanje habitatov in
- vidik sodelovanja javnost – javnost je pri načrtovanju in izpeljavi projekta dejavno sodelovala.

Na podlagi študije največkrat citirana najbolj uspešnega primera revitalizacije SIO so se oblikovale faze, ki omogočajo uspešno revitalizacijo.

Prva ali začetna faza revitalizacije je namenjena spoznavanju SIO, zato je treba najprej opredeliti in omejiti območje prenove. V nadaljevanju je treba pridobiti točne podatke o stopnji onesnaženosti okolja, saj bi to v primeru, da se onesnaženost ne bi odpravila, lahko ogrožalo zdravje ljudi, obnova pa ne bi bila uspešna in njeni učinki bi bili le kratkotrajni. V to točko spada tudi pregled stanja objektov z vidika možnosti prenove in popis stanja infrastrukture na območju. Pomemben del je tudi določitev deležnikov, ki bi lahko sodelovali

pri revitalizaciji, in zagotovitev vseh možnih virov financiranja prenove območja.

V drugi fazi revitalizacije se izvede sanacija okolja in odpravi morebitno onesnaževanje. V njej imamo na razpolago bodisi mehke bodisi trde pristope, ki se po koncu sanacije različno odrazijo v podobi pokrajine.

Trdi pristopi sanacije okolja se našajajo na tehnične pristope v okolju in podobe pokrajine ne spreminjajo. Najpogosteje uporabljen trdi pristop

Slika 2: Faze uspešne revitalizacije starih industrijskih območij.

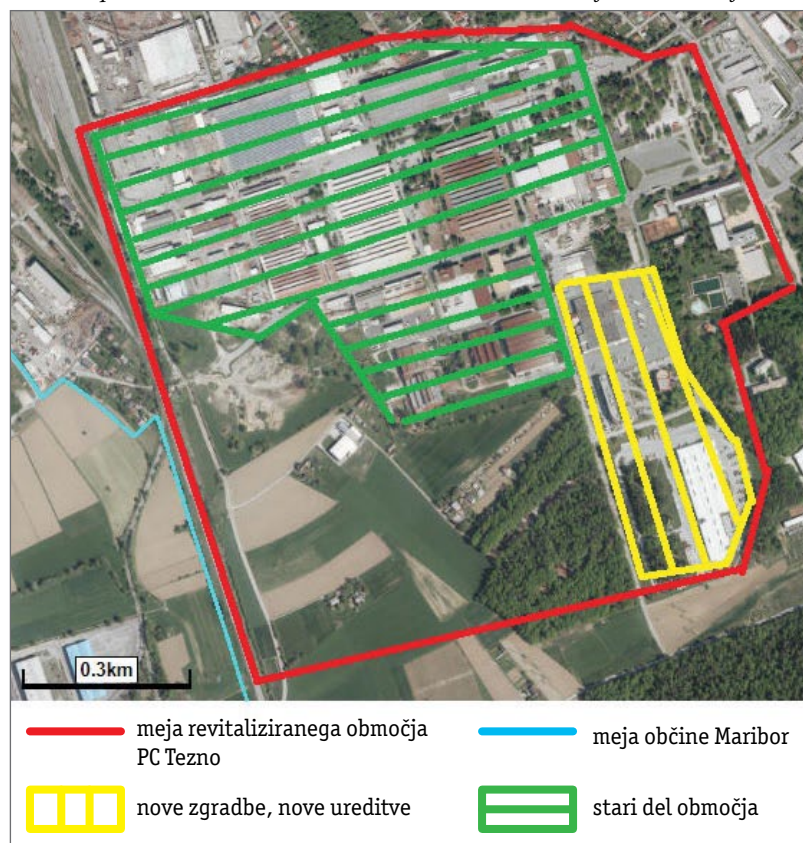
pri sanaciji okolja SIO je izkop onesnažene prsti in njen odvoz na drugo območje. Sanirano območje se nasuje z neonesnaženo prstjo. Ta pristop je najbolj enostaven, vendar ne tudi celosten, saj se z njim onesnaži drugo območje. V sodobnem času se uveljavlja izpiranje prsti. To je fizikalno-kemijska metoda, pri kateri prsti izpiramo z vodo z dodanimi ligandi, ki povečujejo topnost in mobilnost težkih kovin. Izvaja se lahko na mestu nastanka, kadar je onesnaženo območje nad neprepustnimi plastmi, tako da se težke kovine ne morejo izpirati v podtalnico, ali s kopom in začasno premestitvijo prsti, ki se po spiranju znova vrne na prvotno območje (Leštan in Udovič 2007). Med trdimi metodami se uporablja tudi metoda vitrifikacije (zastekljanja). Z umestitvijo elektrod v onesnaženo zemljinu in vzpostavitev električne napetosti med elektrodami steče električni tok. Ta zaradi običajno nizke prevodnosti prsti povzroči močno segrevanje, ki privede do izhlapevanja in površinskega izgorevanja organskih onesnažil ter inkorporacije anorganskih onesnažil v zastekljeno gmoto zemljine. Metoda je draga in tehnično zahtevna (Leštan 2010, 165–166). V uporabi je tudi stabilizacija s hidravličnimi vezivi, kjer se uporabijo kemijsko reaktivne formulacije materialov, ki solidificirajo (stabilizirajo) tekoče in pol-tekoče sedimente in zemljine, pri čemer onesnažila absorbirajo. Rezultat postopkov stabilizacije so trdni odpadki, sedimenti in zemljine, pri katerih je izpiranje onesnažil manjše, zato so manjša nevarnost za okolje. Za stabilizacijo se največkrat uporablja cement (Leštan 2010, 166).

Mehki pristopi za sanacijo SIO izhajajo iz renaturacije okolja, pri čemer se upoštevajo zakonitosti delovanja narave. Z njimi je mogoče pokrajino preoblikovati v privlačno za rekreacijo in turizem. Mehki pristopi se pri sanaciji okolja v SIO pogosto uporabljajo. Izstopajo tisti, ki so povezani s fitoremediacijo, pri čemer se območje z onesnaženo prstjo preuredi v travnike, tako da se čezno nasuje neonesnažena prst, na katero se posadi vrste trav, ki imajo sposobnost zadrževanja težkih kovin v prsti. S tem preprečimo stik ljudi z onesnaženim okoljem in hkrati onemogočimo širjenje kontaminacije. Tovrsten primer se uporablja tudi za funkcijsko spremembo kupov jalovi-

ne v »zelene hribe«. SIO se renaturira z vzpostavitvijo sistemov zelene infrastrukture, ki omogoči porast zelenih površin v prostoru, obenem pa zagotovi naravni krogotok snovi, ki ohranja naravno ravnovesje. Med mehke pristope se uvrščata še ohranjanje ekosistemov, ki so se sami razvili na zapuščenem območju, in delna pozidava območja s prevlado rekonstrukcije varnih obstoječih stavb.

Tretja ali zadnja je projektna faza. Njen namen je priprava projektov za novo funkcijsko rabo območja. V okviru te faze je treba izvesti pet zaporednih točk. Najprej se je treba lotiti analize družbenega stanja lokalnega

Slika 3: Prostorski prikaz prenove starega industrijskega območja TAM-a v Poslovno-proizvodno cono Tezno v Mariboru. (Avtorica: Mojca Kokot Krajnc)

Slika 4: Poslovni prostori za razvoj podjetništva v ozelenem okolju Eko parka Hartberg (foto: Mojca Kokot Krajnc).

okolja, v katerem bo revitalizacija potekala, da se ugotovijo dejanske potrebe okolja. Sledi oblikovanje vsebine projekta revitalizacije. Pri tem se priporoča, da se pripravi več manjših projektov, ki so povezani in v sosledju ali skupno sestavljajo celoto. V tej fazi je zelo pomembno sodelovanje z lokalnim prebivalstvom, za kar so se kot najprimernejša oblika izkazale javne delavnice. Ljudem se predstavijo vsebine okvirnih projektov in se jim ponudi možnost, da izrazijo svoje želje in potrebe v revitaliziranem okolju, ki se nato upoštevajo pri končni pripravi projektov. Sledi oblikovanje končnih projektov, pri čemer se z vidika zagotavljanja trajnosti upošteva, da je nova raba večnamenska. To pomeni, da je sestavljena iz več različnih dejavnosti v prostoru, saj se tako urejen prostor lažje prilagodi spremembam. Sledi izvedba vsebine projektov, kjer se natančno opredelijo odgovornosti in pristojnosti posameznih deležnikov pri izvedbi revitalizacije.

Možne usmeritve revitalizacij starih industrijskih območij v Sloveniji

Na podlagi številnih primerov dobrih praks revitalizacije SIO v Evropi, kot so na primer Emscher park v Porurju in Vestfaliji, revitalizacija SIO v mestu Marklowice v zabaviščno-kopalni park, Eko park Hartberg v istoimenskem avstrijskem kraju kot poslovno učni park, revitalizacija SIO Nowe Gliwice v izobraževalno-poslovni center in številni drugi, bi lahko v Sloveniji v ponovno oživiljenih SIO potekale različne dejavnosti.

Navedeni so možni primeri, v realnosti pa je treba upoštevati predvsem potrebe lokalnega okolja.

- **podjetniška cona v zelenem okolju:** Sanacija je izvedena z renaturacijo, pri kateri se vgradijo sistemi zelene infrastrukture, oblikujejo novi ekosistemi in vzpostavi naravno ravnotežje. Zgrajene stavbe, ki so življenjsko varne, se obnovijo

in so namenjene podjetništvu ali obrtništvu, ki temeljita na razvoju in inovacijah in sta mednarodno konkurenčna. Pristop temelji na domačem znanju.

- **učilnica v naravi z izobraževalnim centrom:** Na revitaliziranem območju se vzpostavi učno-rekreativni center, kjer se obiskovalci rekreirajo, razvijajo svoje motorične spretnosti in sposobnosti, ob tem pa se lahko seznanjajo z naravo in procesi, ki v revitaliziranem SIO potekajo v okviru posebnih naravnih ekosistemov, ki so se razvili v obdobju zapuščenosti območja. Pri tem je v ospredju mehka metoda, ki poudarja prednost ohranjanja naravnim ekosistemom. Tovrstna dejavnost je primerna predvsem za območja, ki se ne srečujejo z močno kontaminacijo okolja. Zapuščene stavbe in drugi objekti spremenijo namembnost in postanejo uporabni za rekreacijo, izobraževanje...

- **poslovno-sprostitutveni park:** Območje se sanira z mehko metodo, s čimer se prepreči nadaljnje onesnaževanje okolja. Uporabi se lahko tehnika fitoremediacije. Zatem se v enem delu oblikuje poslovni park za spodbujanje razvoja malih podjetnikov, ki imajo inovativne ideje, v drugem delu pa se ustvari park za rekreacijo in sprostitve, ki vključuje tudi permakulturne grede za vrtnarjenje. V tem delu lahko zaposleni ob sproščanju pridelajo svojo lastno hrano za malice in kosila.
- **turistično mesto – obujanje preteklosti:** V ospredju revitalizacije je ohranjanje pretekle identitete območja, ki vključuje mehke metode revitalizacije. Območje se

oživi s tako imenovanimi aktivnimi muzeji, ki predstavljajo življenje v preteklosti. Aktivni muzeji, ki nastajajo tako na prostem kot v prenovljenih zgradbah, delujejo po izkustvenem načelu, kar pomeni, da obiskovalci med lastno dejavnostjo doživljajo čas, ko je bilo območje gospodarsko aktivno in uspešno. Del zgradb se preuredi v razstavne in velike dvorane za razne kulturne prireditve.

Sklep

SIO imajo izjemen potencial za doseg trajnostnega razvoja območja, ker varujejo okolje, ohranjajo zelene površine in vplivajo tako na gospodarski kot družbeni razvoj. Za doseg tega je potrebno aktivno upravljanje s SIO.

Razviti je treba trajnosten odnos upravljanja, upoštevati lokalne specifičnosti in oblikovati različne projekte prenove, ki morajo biti oblikovani celostno, saj bodo le tako lahko oživel tudi gospodarski in družbeni razvoj lokalnega okolja. Dolgoročno uspešne bodo le revitalizacije, ki bodo pri načrtovanju in izvedbi vključevale različne deležnike uporabe prostora, predvsem lokalno prebivalstvo, ob tem pa upoštevale večnamensko rabo prostora ter s tem preprečevale ponovni nastanek degradiranih območij. Za udejanjanje uspešne revitalizacije SIO je treba spremeniti prevladujoč odnos do zapuščenih SIO in jih z vidika prostorskega razvoja prepoznati kot pomembna območja za sodoben razvoj.

Viri in literatura

1. Brooks, C. N. 2008: Integrating sustainable development and brownfields reuse – principles and practice. *Brownfields*, WIT Transactions on Ecology and the Environment 107. New York.
2. Cvahte, A., Snoj, L. 2011: Geografsko vrednotenje degradiranih območij v izbranih statističnih regijah. *Dela* 36. Ljubljana.
3. Dickmann, F., Diekmann-Boubaker, N. 2008. *Freizeit am Wasser*. Standort 32-2. Dordmund.
4. Dixon, T. 2006: Integrating Sustainability into Brownfield Regeneration: Rhetoric or Reality? - An Analysis of the UK Development Industry. *Journal of Property Research* 23-3. London.
5. Dixon, T., Doak, J. 2006: Developer and Investor Responses to Sustainable Urban Brownfield Regeneration: Does Practice Make Perfect? IM konferenca 29. 3. 2006.
6. Eylon, L. 2001: Brownfield recycling. *Architecture Week* 57, E2.1-2.2. Retrieved September 7, 2004. Medmrežje: http://www.architectureweek.com/2001/0711/environment_2-1.html (15. 5. 2013).
7. Ferber, U., Nathanail, P., Jackson, J. B., Gorski, M., Krzywon, R., Drobiec, L., Petříková, D., Finka, M. 2006: *Brownfields handbook*. Medmrežje: http://fast10.vsb.cz/lepob/index1/handbook_eng_screen.pdf, (27. 10. 2011).
8. Greenberg, M. H., Issa, L. 2005: Measuring the Success of the Federal Government's Brownfields Program. *Remediation Journal* 15-3. New York.
9. Leštan, D. 2010: Remediacija zemljine na območju stare Cinkarne v Celju. Onesnaženost okolja in naravni viri kot omejitveni dejavnik razvoja v Sloveniji – modelni pristop za degradirana območja. Zbornik 1. konference, Inštitut za okolje in prostor. Celje.
10. Leštan, D., Udovič, M. 2007: Remediacija zemljine z območja stare Cinkarne v Celju z metodo stabilizacije s cementom. Ekoremediacije v državah zahodnega Balkana in Osrednji Evropi za izboljšanje kvalitete življenja. 2. mednarodna ERM konferenca, Celje. Celje.
11. Lorber, L. 1999. The Economic Transition of Slovenia in the Process of Globalization. *Geografski zbornik* 39. Ljubljana.
12. Peters, A., Fisher, P. 2004: The failure of economic development incentives. *Journal of the American Planning Association* 70.
13. Schädler, S., Morio, M., Bartke, S., Rohr-Zänker, S., Finkel, M. 2011: Designing sustainable and economically attractive brownfield revitalization options using an integrated assessment model. *Journal of Environmental Management* 92. London.
14. Schreckenbach, C., Teschner, C. 2006. I B A Emscher Park. Medmrežje: <http://www.cudc.kent.edu/d-Service-Learning/Mahoning/Emscher.pdf> (8. 6. 2011).
15. Špes, S. s sodelavci 2012: Sonaravna sanacija okoljskih bremen kot trajnostno razvojna priložnost Slovenije. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
16. Tölle, A., Jeleszyńska, D. M., Tadych, J., Jasińska, M. 2009: COBRAMAN - Report about concepts and tools for brownfield redevelopment activities. Bydgoszcz.

A scenic view of a river with a waterfall in a mountainous area. The river flows over a series of low, wide waterfalls, creating white foam. The surrounding landscape is lush with green trees and grass, with snow-capped mountains visible in the background under a cloudy sky.

Aktualni prostorski procesi in problemi v porečju Kokre

Current spatial processes and problems in the Kokra river basin

IZVLEČEK

Prostorski procesi in problemi v porečju Kokre izhajajo iz pestrih geografskih značilnosti samega porečja. Njegov alpski del ima nizko intenzivnost rabe prostora, v nižinskem delu pa širjenje poselitve in dejavnosti človeka povzroča konflikte v rabi zemljišč. Med aktualnimi prostorskimi procesi izstopata suburbanizacija in širjenje naselij v termalnem pasu. Poglavitni prostorski problemi so širjenje poselitve na poplavna in degradirana območja ter obremenjevanje vodnih virov.

Ključne besede: prostorsko načrtovanje, porečje, porečje Kokre, prostorski razvoj.

ABSTRACT

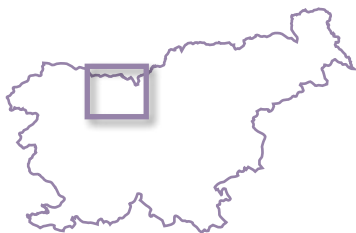
Spatial processes and problems that originate from diverse geographical features characterize the Kokra river basin. The Alpine part of the river basin has low intensity of spatial usage whereas in the lower part the expansion of settlements and human activities cause land use conflicts. Suburbanization and expansion of settlements in thermal belt stand out among current spatial processes. Main spatial problems of the researched river basin are expansion of settlements in flood areas, brownfield areas and water pollution.

Key words: spatial planning, river basin, the Kokra river basin, spatial development.

Prostorsko načrtovanje skuša na podlagi naravnih danosti in omejitev, družbenih značilnosti območja načrtovanja in prihodnih želja oblikovanja prostora zagotavljati enakomeren prostorski razvoj. Poteka na različnih prostorskih ravneh, učinkovitejše načrtovanje pa omogočajo zaokrožene prostorske enote. Takšne enote so tudi porečja, ki s svojimi naravnimi in družbenimi značilnostmi ponujajo možnost za razreševanje problematike prostorskega razvoja. Iz geografskih značilnosti porečij izhajajo prostorski procesi in problemi, ki so oblikovali trenutno stanje prostora in vplivajo na prihodnji prostorski razvoj. Članek obravnava aktualne procese in probleme v porečju Kokre, prikazuje njihov vpliv na prostorski razvoj porečja in podaja usmeritve za doseganje trajnostno naravnane prostorskega razvoja.

Pristop

Plut (1999) ugotavlja, da so za optimalno prostorsko organizacijo in načrtovanje naravnogeografske enote primernejše od administrativnih zaradi več razlogov. Zaznamuje jih namreč stalnost meja, saj se razvodnice ohranjajo, medtem ko se lahko obseg mestne regije ali ozemlje občin spreminja. Razvodnice porečij z večjo reliefno energijo na eni strani prek prometnih omejitev vplivajo na oblikovanje gravitacijskega zaledja centralnih naselij, na drugi na ravninskih območjih ne determinirajo vpliva gravitacijskega središča. V porečjih so prisotni gravitacijski tokovi, saj glavna reka priteguje snovne in energijske tokove porečja. Z naravnimi pogosto sovpadajo družbeni tokovi, denimo prebivalstveni ali prometni.

Za slovenska porečja je značilno, da združujejo različne reliefne enote, ki so z naravnimi danostmi in omejitvami pomembno vplivale na oblikovanje poselitvenega vzorca in s tem na oblikovanje vplivnih območij urbanih središč (Plut 1999). Porečja so tako po svoji notranji zgradbi izrazito heterogena, pri čemer raznoliki deli sestavljajo zaokroženo celoto. Na poselitveni vzorec so vplivali tudi vodotoki sami, ob katerih so se razvila številna središčna naselja. Nenazadnje v Sloveniji porečja odpirajo možnost za vzpostavitev regionalne ravni prostorskega načrtovanja. V primerjavi z občinami namreč zaobjamejo celotna problemska območja, kar je ustreznejše za razreševanje prostorskih problemov (npr. poplav).

Za izvajanje prostorskega načrtovanja v porečjih smo oblikovali pristop, ki izhaja iz določil evropske vodne direktive. Ta za upravljanje in ohranjanje voda predvideva njihovo obravnavo na ravni porečij in izdelavo celovitih načrtov upravljanja porečij. Pristop Načrta upravljanja porečja Donave (Danube River Basin District Management Plan 2009), ki je usklajen z evropsko vodno direktivo, smo preoblikovali za potrebe prostorskega načrtovanja v porečjih. Tako smo iz obravnave vodnih virov prešli na obravnavo vseh prostorskih elementov porečij. Članek prikazuje izbrane faze uporabljenega pristopa. Iz geografskih značilnosti, prostorskih procesov in problemov porečja izhaja ocena stanja prostora. Ta opredeljuje trenutno stanje prostora in prostorskih struktur glede na zeleno stanje

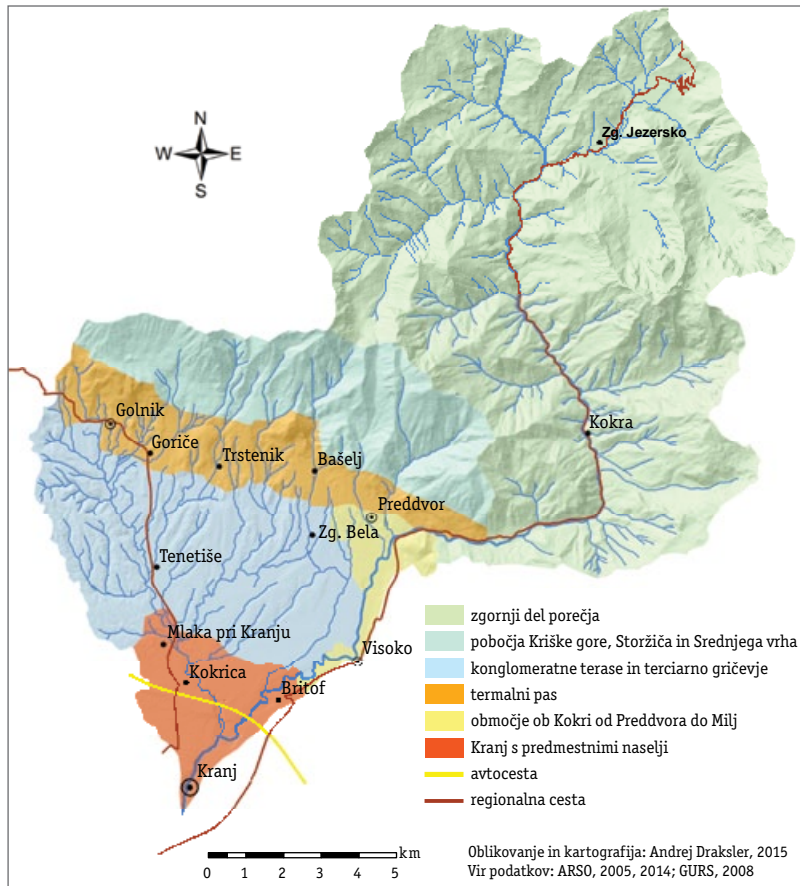
Avtor besedila in fotografij:

ANDREJ DRAKSLER, univ. dipl. geog.

Zgornje Bitnje 14a, 4209 Žabnica

E-pošta: andrej.draksler27@gmail.com

COBISS 1.03 kratek znanstveni prispevek

Slika 1: Porečje Kokre, razdeljeno na homogene prostorske enote.

v prihodnosti. Na koncu so nakazane še usmeritve za nadaljnji prostorski razvoj. Celoten pristop in njegova implementacija v porečju Kokre sta predstavljena v diplomskem delu *Usmeritve za prostorsko načrtovanje v porečju Kokre* (Draksler 2014).

Območje proučevanja

Naravnogeografske značilnosti porečja Kokre je v Geografskem obzorniku predstavil že Perko (1992), zato izpostavljamo le pomembnejše. Zgornji (alpski) del porečja Kokre, od izvira do Preddvora, je reliefno razgiban, v njem

prevladuje rečni relief erozijskega tipa. Spodnji del, od Preddvora do izliva Kokre v Savo, je nižinski, z večinoma akumulacijskim tipom reliefa. V dolini Kokre je prisoten tudi ledeniški relief, v visokogorju in na konglomeratnih terasah nižinskega dela najdemo tudi območja krasa. Podnebje je zmerno celinsko, v višjih legah gorsko. V nižinskem delu porečja je v hladni polovici leta pogosta temperaturna inverzija z radiacijsko meglo. Višje ležeči kraji imajo tako višje povprečne temperature od nižje ležečih in boljšo osončenost (Perko 1992). Na prehodu med ravnino in hribovjem je tako imenovani termalni pas. Osrednji vodotok je reka Kokra, ki ima večinsko hudourniški značaj. V alpskem delu porečja dobiva številne hudourniške pritoke, v spodnjem delu je glavni pritok Rupovščica. Vanjo se pred tem izliva gosta mreža manjših potokov. V terasah ravninskega dela porečja so večje količine talne vode (Perko 1992). V porečju Kokre je več jezer in ribnikov (Planšarsko jezero, Črnava, Bobovek, Brdo ...), ki so delno ali v celoti antropogenega nastanka. Naravna vegetacija je gozd, ki pokriva večino površja. V porečju je več vrst varovanih območij: krajinski park, pet območij Nature 2000 ter več kot 60 naravnih vrednot in 20 jam.

Uporabljeni pristop, poimenovan *geografski pristop k prostorskemu načrtovanju porečij*, izhaja iz metode DPSIR, ki jo uporablja načrt upravljanja porečja Donave. Akronim se nanaša na obravnavo okoljske problematike po fazah: gonilne sile (*Driving forces*) – pritiski (*Pressures*) – stanje (*State*) – vplivi (*Impacts*) – odzivi (*Responses*). Po zgledu geografskega pristopa k upravljanju porečij, ki sta ga uporabila Bricelj (2007) in Prah (2012), smo DPSIR metodi dodali fazo proučitve geografskih značilnosti porečja in jo preoblikovali v prostorski načrtovalski pristop v okviru porečij. *Geografski pristop k prostorskemu načrtovanju porečij* ima torej naslednje faze: prikaz geografskih značilnosti porečja, analiza stanja prostora, ocena stanja prostora, prostorske razvojne možnosti, vizija, usmeritve. Poudarjene so naravnogeografske in družbenogeografske sestavine porečja, ki z medsebojnim prepletanjem oblikujejo prostorske procese in probleme. Za večjo učinkovitost prostorskega načrtovanja pristop predvideva členitev porečja na homogene prostorske enote. Kriteriji členitve so gostota poselitve, poselitveni vzorec in hidrografske značilnosti.

Slika 2: Prodne terase Kokre pri Tupaličah. Naselja pod Storžičem v ozadju so v termalnem pasu (foto: Andrej Draksler).

Porečje Kokre sestavlja sedem občin: Jezersko, Preddvor, Kranj, Šenčur, Naklo, Tržič in Cerklje na Gorenjskem. Občina Jezersko je v celoti znotraj porečja Kokre, z veliko večino ozemlja tudi občina Preddvor. Ostale občine segajo vanj le z deli svojih ozemelj. Število prebivalcev v zadnjih 20-tih letih narašča. Leta 1991 je živelo v porečju Kokre 13.551 prebivalcev, ob popisu 2002 jih je bilo 14.858, leta 2011 pa 16.108. Ob upoštevanju Kranja, ki sicer v celoti ne spada na obravnavano območje, so številke naslednje: 50.007 prebivalcev leta 1991, 50.445 leta 2002 in 52.982 leta 2011. Največji delež prebivalcev, 60 %, živi na območju Mestne občine Kranj. Poleg Kranja z okolico so prebivalstvena središča še Golnik,

Preddvor in Visoko. Leta 2011 je bila gostota poselitve celotnega porečja 72 prebivalcev/km², v spodnjem delu porečja 173 prebivalcev/km², v zgornjem delu pa le 8 prebivalcev/km² (Statistični urad Republike Slovenije 2014). Območja večje prebivalstvene gostote so v pasu vzdolž Kokre od Preddvora proti Kranju in v termalnem pasu na južnih pobočjih Kriške gore, Storžiča in Srednjega vrha. Za porečje Kokre je značilna visoka stopnja dnevne delovne migracije. V občinah Jezersko in Preddvor več kot 80 % delovno aktivnih prebivalcev dela zunaj občine prebivališča, v občini Šenčur dobre tri četrtine, nekaj manjši delež ima Mestna občina Kranj, kjer je delovnih migrantov slaba polovica. Večinoma se zaposlujejo v storitvenih

dejavnostih (53 % leta 2002), razmerno velik delež jih še vedno dela v sekundarnih dejavnostih (39 %), le 3 % prebivalcev pa je zaposlenih v kmetijskih dejavnostih (Statistični urad Republike Slovenije 2014).

Za zgornji del porečja, kjer so naselja Zgornje in Spodnje Jezersko ter Kokra, je značilna razpršena poselitev v obliki samotnih kmetij ter posameznih zaselkov, večje gručasto jedro ima le Zgornje Jezersko. Gospodarstvo je sprva temeljilo na gozdarstvu, trgovini z lesom in žagarstvu, zdaj pa so ljudje večinoma zaposleni v Kranju. Na Jezerskem je imel vseskozi pomembno vlogo turizem. 44 naselij spodnjega dela porečja ima večinoma gručasto zasnovo. Lokalni središči z

deloma urbanimi potezami sta Preddvor in Golnik, za njun razvoj so bile pomembne storitvene dejavnosti (turizem v Preddvoru, klimatsko zdravilišče ter pozneje univerzitetna klinika na Golniku). gravitacijsko središče v porečju Kokre je Kranj. Njegova dobro razvita in raznovrstna industrija je v 20. stoletju pomembno vplivala na prostorski in prebivalstveni razvoj tako mesta samega kot njegove širše okolice. Konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let 20. stoletja je sledil prehod v storitvene dejavnosti. Delež zaposlenih v sekundarnih dejav-

nostih se je zmanjšal, številna podjetja so propadla. Okrepila se je trgovina, ki se je iz središča premaknila na obrobje mesta. Z razvojem Kranja, dvigom življenjskega standarda in povečanjem mobilnosti prebivalstva so se začela širiti naselja v njegovi bližnji okolici (Kokrica, Mlaka pri Kranju, Britof, Predoslje), ob prometnicah (Milje, Visoko, Hotemaže) in v termalnem pasu (Bašelj, Goriče, Trstenik ...).

Glavno prometno infrastrukturo predstavljata regionalni cesti Kranj–Jezerško in Kranj–Golnik–Tržič. Za poveza-

vo z oddaljenejšimi kraji je pomembna avtocesta Ljubljana–Jesenice, ki prečka porečje Kokre severno od Kranja, med manjšimi kraji v spodnjem delu porečja so speljane številne lokalne ceste. Porečje Kokre je pomembno za oskrbo s pitno vodo, saj se večji del Gorenjske oskrbuje prek več vodovodnih sistemov iz številnih vodnih virov na pobočjih Storžiča, Kriške gore in Srednjega vrha. Povsem svoj vodovodni sistem ima Jezersko, drugod v zgornjem delu porečja se oskrbujejo z vodo iz lastnih zajetij. Odvajanje in čiščenje odpadnih voda v porečju je le delno urejeno.

Slika 3: Zaselek Laško leta 2006 (levo) in 2011 (desno). Gre za del naselja Bašelj, ki se razvija ločeno od prvotnega naselja (medmrežje 1).

Slika 4: Območje intenzivnega suburbanega razvoja. Številne novogradnje med letoma 2006 (levo) in 2011 (desno) so privedle do prostorske združitve naselij Britof in Milje (medmrežje 2).

Aktualni prostorski procesi in problemi

Prostorski razvoj naselij v zadnjih letih odseva različno razvojno dinamiko delov porečja. Za alpski del je značilno ohranjanje tradicionalne morfologije in funkcije naselij brez večjih širitiv. Na nekaterih samotnih kmetijah so zgradili dodatna gospodarska poslopja, medtem ko je bilo na Zgoranjem Jezerskem nekaj zemljišč znotraj strnjenelega dela naselja zapolnjenih z enodružinskimi hišami. Naselja termalnega pasu zaznamuje intenziven prebivalstveni in prostorski razvoj. V njih na večjih parcelah prevladuje gradnja enodružinskih hiš, ki nakazujejo višji standard. Širijo se tudi počitniška bivališča, ki se ponekod preobražajo v stalna domovanja.

Na območju vzdolž Kokre od Preddavora do Milj se v zadnjih letih naselja notranje razvijajo, delno širijo tudi navzven. Na Visokem in v Hotemazah se pojavljajo novogradnje ob Kokri, na vzhodnem robu naselij, ki je omejen s kmetijskimi zemljišči, je novogradenj manj. Najobsežnejša širitev v obliki enodružinskih hiš poteka v južnem delu naselja Milje. V Preddvoru in na Visokem se razvijajo trgovina in druge storitvene dejavnosti.

V prostorskem razvoju Kranja in predmestnih naselij je pomembna **suburbanizacija**. Pričela se je v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja, po gospodarskih in političnih spremembah v devetdesetih letih pa se je še okrepila. V tem obdobju so se prostorsko močno razširila naselja Mlaka pri Kranju, Kokrica, Britof in Predoslje, kamor se je iz mesta

Preglednica 1: Število prebivalcev izbranih naselij v termalnem pasu v letih 2002 in 2011 (Statistični urad Republike Slovenije 2014).

Naselje	Leto 2002	Leto 2011	Indeks 2011/2002
Trstenik	307	375	122,1
Zalog	77	112	145,5
Bašelj	315	422	133,9
Mače	116	134	115,5

umikala bivalna funkcija, naselile pa razne dejavnosti, zato dobivajo urbane značilnosti (Pak 2005). V Kranju trenutno prevladuje širjenje terciarnih in kvartarnih dejavnosti (trgovski centri, izobraževalne ustanove, dvorane) na mestnem robu, medtem ko je posamična (več)stanovanjska gradnja osredotočena na prosta zemljišča znotraj mesta. V mestnem središču je bilo izvedenih nekaj prenov stavb in sprememb njihove namembnosti. Na mestu nekdanjega hotela Jelen je nastal večstanovanjski objekt, v prenovljeni veleblagovnici Globus je nova

knjižnica, predvidena je sanacija pred kratkim porušenega industrijskega kompleksa stara Sava. V suburbanih naseljih se posamične novogradnje znotraj obstoječih območij zazidave pojavljajo v smislu njihovega zaokroževanja. Edini primer obsežnejše širitve je že omenjeno območje v Britofu in Miljah.

Širjenje poselitve na poplavna območja je prostorski problem, saj se povečuje **poplavna ogroženost**. V porečju Kokre so tri poplavno ogrožena območja s skupno površino 120

Slika 5: Primer novejšje večstanovanjske gradnje in industrijskega območja Savska cesta ob sotočju Kokre in Save v Kranju (foto: Andrej Draksler).

Slika 6: Neprimerno zgrajen kaštni jez na Kokri. Ob nizkem vodostaju voda pronica skozi podlago na vrhu jez, zato ribja steza ostane suha (foto: Andrej Draksler).

ha (Agencija Republike Slovenije za okolje 2014). Primeri stanovanjske gradnje in športnorekreacijskih objektov na poplavni ravnici Kokre so v naseljih Hotemaže in Visoko. Poplavno ogroženi so tudi deli naselja Kokrica, kjer poplavlja Rupovščica. Ogroženost se je povečala z melioracijskimi ukrepi na gorvodnih retencijskih območjih in neprimernimi regulacijami vodotoka. V večini alpskega dela porečja in ponekod v termalnem pasu je aktualna **nevarnost erozije**. Močnejši erozijski procesi so značilni za hudo-urniške grape in strugo Kokre, pojavlja se tudi površinska erozija. Izrazito erodirajo potoki v termalnem pasu ter ponekod v nižinskem delu. Med erozijske pojave lahko štejemo še skalne odlome v kanjonu Kokre v Kranju.

Na strmejših pobočjih alpskega dela porečja in delno v termalnem pasu se pojavljajo **zemeljski plazovi**.

Zaradi deindustrializacije in propada industrijskih podjetij so v Kranju nastala številna **degradirana območja**. Nekdanji proizvodni kompleksi so opuščeni ali pa so se v njih locirale druge dejavnosti, ki imajo prostore večinoma v najemu. Primeri degradiranih območij so nekdanja tekstilna tovarna IBI, industrijsko območje Savska cesta (Korea), Ulica Mirka Vadnova in kompleks stara Sava. Resnega interesa po nakupu ali ureditvi celotnih degradiranih območij še ni. V porečju Kokre sta večji degradirani območji tudi propadla tovarna olj v Britofu in nekdanje odlagališče odpadkov v Tenetišah.

Zaradi rabe ali onesnaževanja prihaja do **obremenjevanja vodnih virov**. Z naraščanjem prebivalstva se zlasti v spodnjem delu porečja povečuje raba pitne vode. Vodo iz vodotokov se odvzema za potrebe malih hidroelektrarn. Teh je v porečju 12: na Kokri 7, ostale na njenih pritokih. Vodo iz Kokre se uporablja tudi za zasneževanje smučišča Krvavec in napajanje ribnikov na posestvu Brdo. Številni so Primeri hidromorfološkega obremenjevanja vodotokov v celotnem porečju so številni in raznovrstni: regulacije, zasipavanje, zajezitve, kanaliziranje. Večinsko pokritost ozemlja s kanalizacijskim sistemom ima Kranj, delno pokritost pa imajo nekatera okoliška naselja in Golnik. V ostalih naseljih so odpadne vode večinoma speljane

v greznice, ponekod v vodotoke. Do konca leta 2015 se bo predvidoma dogradilo obstoječe ali zgradilo novo kanalizacijsko omrežje v Kranju, Kokrici, na Zgornjem Jezerskem, v Preddvoru, Bašlju, na Zgornji in Spodnji Beli, Visokem in v Hotemažah. V ostalih naseljih se je problematika odpadnih voda prestavila na kasnejši čas.

Ocena stanja prostora

Za alpski del porečja je značilna nizka intenzivnost rabe prostora z razpršeno poselitvijo, ki jo je smiselno ohranjati. Obenem je ohranjanje sedanjega obsega poselitve primerno z vidika omejenih naravnih danosti območja. Širjenje poselitve bi zahtevalo večje posege v prostor in višje stroške za zagotavljanje infrastrukture. Zaradi slabih prometnih povezav (zgolj cesta Kranj–Jezersko) bi mobilnost prebivalstva ostala na približno enaki ravni.

V termalnem pasu je širitev poselitve prinesla nekatere prostorske spremembe, ki lahko prerastejo v prostorske probleme. Novogradnje na velikih parcelah so velik porabnik prostora, s hitro in deloma nenadzorovano širitvijo se pojavlja razpršena gradnja, s katero naselja izgubljajo prvotno gručasto strukturo. Obenem se s spremembami zaposlitvene strukture nekdanje kmetijske naselja spreminjajo v spalna. Problematično je prekrivanje naselij z območji intenzivnejših erozijskih procesov in plazovitimi območji.

Na ravnini med Preddvorom in Kranjem so zemljišča primerna za poselitev in kmetijstvo, kar povzroča nasprotja v njihovi rabi. V želji po

ohranitvi kmetijskih zemljišč se poselitev ponekod umešča tik ob Kokro, kar povečuje poplavno ogroženost, gradnja ob robu kanjona v Kranju pa pospešuje erozijske procese. Primernejši je notranji razvoj naselij in njihovo prostorsko zaokroževanje, kar se v zadnjem obdobju predvideva tudi v prostorskih dokumentih občin. Širitev nestanovanjskih dejavnosti na kmetijska zemljišča na obrobju Kranja obenem s številnimi degradiranimi območji znotraj mesta, kaže na netrajnost prostorski razvoj.

Pozitivno ocenjujemo dogajanje na področju upravljanja z odpadnimi vodami. V naseljih, kjer se gradi kanalizacijsko omrežje, se bodo zmanjšali pritiski na vodne vire. V manjših naseljih in na območjih razpršene poselitve se pritiski nadaljujejo, v delih termalnega pasu se bodo s širitvijo naselij predvidoma povečevali. V alpskem delu porečja na kakovost vodnih virov ugodno vplivata manjše število prebivalcev in odsotnost večjih gospodarskih objektov pozitivno. Kmetijskemu onesnaževanju so

Slika 7: MHE Standard v Kranju odvzame Kokri večino vode (foto: Andrej Draksler).

še vedno izpostavljeni podtalnica na Kranjskem polju ter potoki na konglomeratnih terasah in v gričevju. V celotnem porečju prihaja do čezmer- nih odvzemov vode za potrebe malih hidroelektrarn, kar povzroča zmanj- šanje pretoka pod ekološko spreje- mljivo raven. Večina prečnih objek- tov na vodotokih (jezovi, pragovi) ne omogoča prehoda rib, vendar se stanje v zadnjih letih izboljšuje.

Sklep

Ugotovili smo, da porečja Kokre ne zaznamujeta le naravnogeografska in družbenogeografska raznolikost, tem- več tudi različni prostorski procesi, ki izhajajo iz geografskih značilnosti. Kljub pestrosti deli porečja delujejo kot celota, kar je potrebno upošte- vati pri načrtovanju nadaljnega pro- storskega razvoja. Pomembno je za- vedanje, da imajo v tako povezanem sistemu pomemben vpliv na celotno porečje tudi lokalni procesi ali proble- mi. Zato predlagamo naslednje usme-

ritve, ki naj bi omogočile doseganje trajnostnega prostorskega razvoja tako na lokalni kot regionalni ravni:

- v zgornjem delu porečja naj se ohranjata sedanji vzorec in obseg poselitve, s čimer se ohranjajo naravne danosti in podoba prostora;
- z nadzorovano širitvijo naselij v termalnem pasu naj se preprečuje njihovo stihijsko širjenje in potrat- no rabo prostora;
- v celotnem porečju naj imajo že zgoščena poseljena območja pred- nost pri umeščanju poselitve pred novimi poselitenimi območji;
- treba je sanirati degradirana obmo- čja v porečju; smiselna je celovita sanacija z umeščanjem novih de- javnosti na ta območja namesto na nepozidana zemljišča;
- preprečiti je treba širjenje poselitve na poplavna, erozijska, plazovita ali sorodna območja, kjer bi se po- večala ogroženost ljudi, njihovega imetja, poslovnih prostorov in in- frastrukture;

- protipoplavne ukrepe je treba na- črtovati in izvajati z upoštevanjem njihovih učinkov na dolvodna ob- močja v porečju;
- v porečju je treba zagotoviti odva- janje in čiščenje odpadnih voda s kanalizacijskim sistemom, malimi čistilnimi napravami ali (na redko poseljenih območjih) nepretočni- mi greznicami z rednim odvozom odpadne vode;
- ob odvzemu vode iz vodotokov za gospodarske namene je nujno dosledno zagotavljanje ekološko sprejemljivega pretoka ter ohran- janje vodnih in obvodnih habi- tatov;
- javnost naj se ozavešča o vplivih posegov v vodotoke, obenem pa je vse zainteresirane déležnike treba vključiti v proces prostorskega na- črtovanja;
- spodbuja naj se razvoj tistih go- spodarskih panog, ki temeljijo na lokalnih virih v porečju, predvsem lesu in vodi.

Viri in literatura

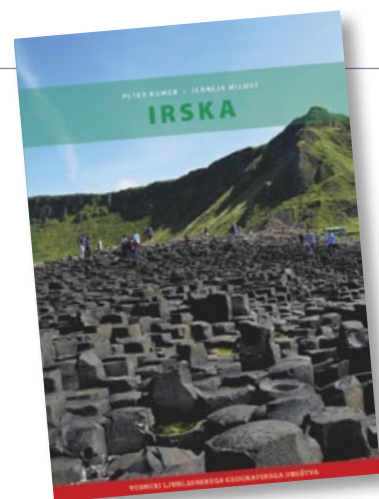
1. Agencija Republike Slovenije za okolje. Geoportal ARSO. Spletna objektna storitev (WFS) za izdajanje okoljskih prostorskih podatkov. Medmrežje: http://gis.arso.gov.si/wfs_web/faces/WFSLayersList.jspx (3. 7. 2014).
2. Bricelj, M. 2007: Geografske zasnove za upravljanje z vodnimi viri Slovenije. Doktorska disertacija, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
3. Danube River Basin District Management Plan. 2009. Medmrežje: http://www.icpdr.org/main/sites/default/files/DRBM_Plan_2009.pdf (5. 2. 2014).
4. Draksler, A. 2014: Usmeritve za prostorsko načrtovanje v porečju Kokre. Diplomsko delo, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
5. Medmrežje 1: <http://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=PREDDVOR> (23. 5. 2014).
6. Medmrežje 2: <http://gis.iobcina.si/gisapp/Default.aspx?a=kranj> (23. 5. 2014).
7. Pak, M. 2005: Prostorski razvoj Kranja v 20. stoletju. Kranjski zbornik 2005. Kranj.
8. Perko, D. 1992: Tipi pokrajini v porečju Kokre. Geografski obzornik 39-2. Ljubljana.
9. Plut, D. 1999: Regionalizacija Slovenije po sonaravnih kriterijih. Geografski vestnik 71. Ljubljana.
10. Prah, K. 2012: Opportunities for incorporating geography into the river basin management. Dela 37. Ljubljana.
11. Statistični urad Republike Slovenije. Podatkovni portal SI-STAT. Demografsko in socialno področje. Medmrežje: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp (16. 4. 2014).

Irska

*Peter Kumer, Jerneja Milost
2014, Ljubljana, Založba ZRC, 188 strani*

Vsakdo, ki se je že kdaj v lastni režiji odpravil na kakšno potovanje v oddaljene kraje ve, da je nepogrešljiv del prtljage dober vodnik. Ob tem se nemalokrat oziramo po vodnikih tujih založniških hiš, v katerih so številni podatki o nastanitvah, prevoznih sredstvih, takšna in drugačna priporočila in nasveti, skromneje pa so zastopane vsebine o značilnostih določene države in njenih turističnih znamenitostih. Neradi posežemo po tovrstni domači produkciji, ki jo vendarle lahko označimo za zelo bogato. Zanj je v precejšni meri zaslužno Ljubljansko geografsko društvo, največje stanovsko društvo v državi, ki za izdajanje vodnikov skrbi že od leta 1997, ko je kot prvi izšel prav vodnik Irska, ki so ga ob tradicionalni prvomajski ekskurziji Ljubljanskega geografskega društva napisali irski profesor Colin Thomas ter Matej Gabrovec in Veronika Rot Gabrovec.

Doslej je izšlo 20 vodnikov, 11 od teh jih pokriva evropske destinacije, 2 afriške, 6 azijske, eden pa severnoameriške. O bogati publicistični dejavnosti LGD-ja se zainteresiran bralec lahko poduči v članku Roka Cigliča v predzadnjem zvezku 61-tega letnika Geografskega obzornika. To pot se posvečamo zadnjemu, po zaporedju 21-temu vodniku Irska, ki sta ga napisala Peter Kumer in Jerneja Milost. Geografa, ki sta del svojih študijskih obveznosti opravila na Irskem in ob tem imela priložnost to otoško drža-

vo dodobra spoznati. Že omenjeni vodnik iz leta 1997 jima je bil seveda dobrodošla oporna točka, nekakšno ogrodje, v katerega sta vpleta številna lastna opažanja in novejša spoznanja.

Vodnik je sestavljen iz dveh vsebinskih sklopov. V prvem so predstavljene splošne značilnosti Irske. Preglednemu zemljevidu z glavnimi znamenitostmi sledi uvodno poglavje s temeljnimi podatki o otoku, imenu in simbolih obeh političnih entitet na otoku, Republike Irske in Severne Irske kot dela Združenega kraljestva. Sledijo poglavja o regionalni razdelitvi, naravnih značilnostih, zgodovini, prebivalstvu, kulturi in gospodarstvu. Bogato in izčrpno besedilo dopolnjujejo raznovrstne grafične priloge (zemljevidi, grafikoni, fotografije).

V drugem sklopu vodnika so predstavljene priporočene poti. Za razliko od večine tujih vodnikov so znamenitosti, ki jih popotnik lahko obiše na teh priporočenih poteh, zelo poglobljeno opisane. Prva izmed predstavljenih poti je namenjena ogledu prestolnice Republike Irske Dublinu.

Predvideni čas za ogled njegovih glavnih znamenitosti je dva dni. Avtorja sta besedilu poleg fotografij dodala tudi zemljevid mestnega središča, ki uporabnikom močno olajša orientacijo po mestu. Za drugo priporočeno pot, speljano po severnem delu otoka, potrebujemo štiri dni. Prvi dan namenimo prestolnici Severne Irske Belfastu, drugi dan se odpravimo proti zahodu do Londonderryja in zatem do Coleraineja, tretji dan pa se odpravimo nazaj proti Belfastu, pri čemer nas pot vodi mimo najbolj obiskane turistične točke na Severnem Irskem, imenovane Velikanove stopinje ali Velikanov pločnik.

Zadnji dan se iz Belfasta odpravimo v Dublin. Tretja priporočena pot je speljana po južnem delu otoka. Prvi dan šestdnevne ture je namenjen znamenitostim na poti iz Dublina do Burrena, vrhunec drugega dne je ogled mogočnih Moherskih pečin, ene najbolj prepoznavnih znamenitosti Republike Irske. Tretji dan potujemo med Limerickom in Killarneyjem, četrti dan do Iveragha, peti dan namenimo ogledoma Corca in Waterforda, zadnji dan pa se odpravimo nazaj proti Dublinu. Poglavlje o priporočenih poteh se zaključuje z zemljevidoma vseh treh opisanih poti. Besedilu v poglavju o priporočenih poteh so dodane številne fotografije, ki bralca že pred odhodom na pot dodatno spodbudijo k odkrivanju Zelenega otoka, vzdevka, ki se je sčasoma oprijel Irske. Časovni načrti priporočenih poti so, z izjemo prve, dvodnevne po prestolnici, narejeni ob predpostavki uporabe lastnega vozila ali organiziranega avtobusnega prevoza, kar je v primerjavi s podob-

nimi vodniki lahko pomanjkljivost. Številni posamezniki, ki se na potovanje odpravijo v lastni režiji, namreč uporabljajo javni potniški promet.

Vodnik, ki je izšel pri Založbi ZRC, je uredil Drago Kladnik, z recenzentskimi nasveti sta ga oplemenitila Blaž Repe in Naja Marot. Prepričan sem, da vam bo ob obisku Irske dobrodošel sopotnik in hkrati vodič.

Matjaž Geršič

Praktični trening za študente geografije

Ljubljana, Oddelek za geografijo Univerze v Ljubljani, 9. 1. 2015

Podjetje ZaVita d. o. o. (<http://www.zavita.si/>) in Oddelek za geografijo Univerze v Ljubljani sta 9. 1. 2015 na Oddelku za geografijo organizirala celodnevni »praktični trening za študente geografije«, ki se ga je udeležilo 32 udeležencev. Ciljna skupina so bili študenti drugostopenjskega magistrskega študijskega programa, ki so z eno nogo še na fakulteti, z drugo že vstopajo na trg delovne sile. Namen treninga je bil pokazati uporabno vrednost študija geografije, pri čemer so bili s svojim aktivnim sodelovanjem soudeleženi predvsem sami udeleženci, študenti.

V prvem delu treninga so udeleženci prek predstavitve nekaterih konkretnih projektov podjetja ZaVita

d. o. o., v katerem je večina zaposlenih ravno geografov, dobili vpogled v aplikativno vrednost geografskega znanja. Zaposleni v podjetju (Matjaž Harmel, Klemen Strmšnik in Aleksandra Krajnc) so udeležencem pokazali, kako z izvirnimi idejami ter z njihovo izvedbo prispevati v dobro skupnosti in od sadov tega dela tudi (pre)živeti. Predstavitve projektov je bila zasnovana na način, da so bili udeležencem uvodoma predstavljeni območje in strateški cilji projekta. Predavatelji so nato udeležence prek vodene diskusije v obliki sproščenege in odprtega dialoga spodbudili k podajanju lastnih idej za iskanje konkretnih rešitev za vsako izmed predstavljenih območij. Med diskusijo se je prek nekaterih zelo dobrih, drznih in inovativnih rešitev, ki so jih predlagali udeleženci sami, še enkrat več pokazalo, da sta tako kritična in neobremenjena misel mladih študentov geografije ob zaključku njihovega izobraževanja kot tudi njihovo poznavanje širokega spektra najrazličnejših geografskih vsebin, zelo dobri popotnici za nadaljnje ustvarjalno delo.

Drugi del treninga je bil izrazito praktično zasnovan in je potekal v obliki »igre vlog«. Udeleženci so bili razdeljeni v skupine, ki so imele nalogo, da na namišljenem območju reda velikosti slovenske občine, zasnovati in v prostor umestiti konkretne idejne rešitve. Pri tem so bili zavezani z v naprej podanimi strateškimi usmeritvami, kot na primer: spodbujanje razvoja turizma na planini, razvoj gospodarstva v dolini, rešitev vprašanja odlaganja odpadkov, zagotovitev trajnostne rabe naravnih virov ter omogočenje kako-

vostnih bivalnih pogojev za prebivalce. Dodaten izziv za uspešno izvedbo nalog je predstavljala vzporedno potekajoča igra vlog. Udeleženci vsake skupine so se namreč tekom treninga prelevili v različne akterje, ki so tudi v realnosti soudeleženi v procesu odločanja. Vloge, ki so jih igrali, so bile župan, eko-kmet, investitor, predstavnik nevladne organizacije, prostorski načrtovalec, predstavnik mednarodnega donatorja, uradnik pristojnega ministrstva in vaški posebnež. Vsak izmed stereotipnih igranih likov je bil v naprej opremljen s konkretnimi informacijami, ki so se nanašale na njegovo področje delovanja in v okviru katerih je moral krmariti proti skupnim kompromisnim rešitvam. Te informacije so bile znane vsem. Da pa bi ozadje celotnega procesa odločanja odražalo čim bolj realno stanje,

je imel vsak izmed likov opredeljeno tudi svojo skrivno nalogo, skrivni interes ali tihi dogovor s katerim izmed drugih akterjev, za katerega preostali niso vedeli.

V skupinah so se razvile burne razprave, ki so obrodile zelo dobre in inovativne predloge za nadaljnji razvoj dodeljenega območja. Vsaka izmed skupin je svoje delo ob koncu tudi predstavila ostalim skupinam. Ker so skupine delale na istem območju, je bilo njihove rešitve mogoče neposredno primerjati med seboj. Vse skupaj je po izvedenih predstavitvah predstavljalo dobro iztočnico za plodno diskusijo, tako med posameznimi skupinami kot tudi med predavatelji.

Odzivi na trening so bili s strani udeležencev zelo pozitivni. Evalvacija, ki smo jo med udeleženci izvedli v obli-

ki spletnega vprašalnika je pokazala, da si študenti takih aktivnosti želijo, zaradi česar si bomo na Oddelku za geografijo Univerze v Ljubljani tudi v prihodnje prizadevali, da bi v sodelovanju z gospodarstvom ali raziskovalnimi institucijami izvedli še kakšen podoben projekt.

Na tem mestu se člani Oddelka zahvaljujemo predstavnikom podjetja ZaVita d. o. o. za pobudo, idejo, s katero so se obrnili na nas, za izvedbo treninga in pripravljenost. Še posebej se jim zahvaljujemo za njihov dragocen čas, ki so ga nesebično delili z našimi študenti, ko so jih »trenirali« za samostojno karierno pot in jim predajali svoje profesionalne izkušnje.

Tajan Trobec,
tajan.trobec@ff.uni-lj.si

Ustvarjalno delo v skupinah. (Foto: Tajan Trobec)

Dejavnosti Ljubljanskega geografskega društva - jesen 2015

						
SEPTEMBER	5	EKSKURZIJA: Velenje	7.00	parkirišče pred dvorano Tivoli	Vodje: Nela Halilović, absolventka geografije, članica DMGS, mag. Katarina Ostruh, univ. dipl. geog., Zoran Pavšek, prof. geog., soc.	Cena: 25 evrov za člane LGD, 35 evrov za nečlane
	12	EKSKURZIJA: Podjuna	7.00	parkirišče pred dvorano Tivoli	Vodja: Andrej Bandelj, univ. dipl. geog.	Cena: 25 evrov za člane LGD, 35 evrov za nečlane Obvezna oprema: Lahka pohodna obutev.
	15	POTOPIŠNO PREDAVANJE: Maroko skozi oči domačinov	19.00	dvorana Zemljepisnega muzeja, Gosposka ulica 16, Ljubljana	Predavatelj: Sabina Belc in Petra Škrjanc	Podoživetje potovanj po Maroku, deželi, ki očarala in začarala.
	19	KRATKA EKSKURZIJA: Ali so nam invazivne rastline že zrasle čez glavo?	10.00	predzadnja postaja mestnega avtobusa št. 20 (Maroltova), Športni park Stožice	Vodja: dr. Blaž Repe	Sprehod čez obrobje Ljubljane med Bežigradom in Črnučami • Trajanje: predvidoma 3 ure • Pot: Športni park Stožice – Hipodrom Stožice – ob Štajerski cesti (obvoznica) – most čez Savo – ob Savi do Črnuč (povratek z avtobusom št. 6) • Priporočena oprema: dolge hlače, pohodni čevlji • Cena: 4 evre za člane LGD, 6 evrov za nečlane • Največje število udeležencev: 25
	26	KRATKA EKSKURZIJA: Vznemirljiva literarna Ljubljana	10.00	pred Mestnim muzejem, Trg francoske revolucije 1 (Križanke)	Vodja: dr. Marjan Dolgan	Sprehod od Trga francoske revolucije do Tomšičeve ulice • Trajanje: približno dve uri • Cena: 4 evre za člane LGD, 6 evrov za nečlane • Največje število udeležencev: 25

						
OKTOBER	3	EKSKURZIJA: Maribor	7.00	parkirišče pred dvorano Tivoli	Vodje: dr. Lučka Lorber, dr. Vladimir Drozg, dr. Igor Žiberna, Oddelek za geografijo, FF, Univerza v Mariboru	Cena: 25 evrov za člane LGD, 35 evrov za nečlane
	13	GEOGRAFSKI VEČER: Ključ za določevanje prsti	19.00	dvorana Zemljepisnega muzeja, Gosposka ulica 16, Ljubljana	Predavatelj: dr. Blaž Repe	Mednarodno leto prsti 2015 je izvrstna priložnost, da bolj promoviramo in tudi spoznamo naše prsti.
	20	POTOPIŠNO PREDAVANJE: Vzhodna puščava – zibelka puščavništva	19.00	dvorana Zemljepisnega muzeja, Gosposka ulica 16, Ljubljana	Predavatelj: Jan Ciglenečki	Predstavitvev nekaterih pomembnih ugotovitev projekta »The Heritage of the Desert Fathers«.

NOVEMBER	10	 GEOGRAFSKI VEČER: Islamska država	 19.00	 dvorana Zemljepisnega muzeja, Gosposka ulica 16, Ljubljana	 Predavatelj: dr. Primož Šterbenc	 Zakaj se je islam v severnem Iraku in Siriji tako skrajno radikaliziral?
	17	POTOPISNO PREDAVANJE: Nagnjeni svet	19.00	dvorana Zemljepisnega muzeja, Gosposka ulica 16, Ljubljana	Predavatelj: Luka Stražar	Gore, stene in pobočja skozi oči plezalca/ alpinista in geografa obenem.

16.&17. OKTOBER		FOTOGRAFSKA DELAVNICA: Pokrajinska fotografija	Vodja: Rok Godec, univ. dipl. geog.	Termin in lokacija: Delavnica bo potekala v dveh delih. Teoretični del bo na sporedu 16. oktobra 2015 ob 18. uri v dvorani Zemljepisnega muzeja, GIAM ZRC SAZU, Gosposka ulica 16, Ljubljana. Praktični del pa 17. oktobra 2015 ob sončnem vzhodu (za natančno uro se boste udeleženci dogovorili na teoretičnem delu delavnice) na sveti Ani nad Ljubljanskim barjem (lasten prevoz). Priporočena oprema: zrcalnorefleksni ali napredni kompaktni fotoaparati
-----------------	---	--	-------------------------------------	--

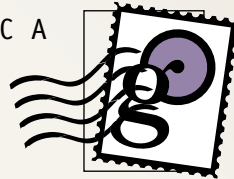
Prsti!
Očem skrite, a vsepovsod okoli nas...
... v naslednji številki
Geografskega obzornika.

 2015
 International
 Year of Soils

Foto: Blaž Repe

G E O G R A F S K A R A Z G L E D N I C A

Konec poletja so vztrajala na podih številna snežišča, Triglavski ledenik pa je segal še pod Glavo (2426 m), izstopajočo skalno kopo na desni in skoraj do roba Triglavske severne stene.

*Triglavski podi z vrha Rjavine
9. avgusta 1953*

Foto: Arhiv GIAM ZRC SAZU

